

Frictie op het Slagveld

Twee Eeuwen Clausewitziaanse Frictie

Frictie op het Slagveld

-

Twee Eeuwen Clausewitziaanse Frictie

T.J.A. den Hollander
Studentnr.: 0483613
thomasdenhollander@live.nl

Master Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief
Scriptiebegeleider: Prof. dr. J. Hoffenaar
Meelezende docent: Dr. I.G.B.M. Duyvesteyn
Universiteit Utrecht

28 oktober 2011

Inhoudsopgave

Voorwoord

Inleiding	5
1. Wat is frictie?	13
2. De Slag bij Talavera, 1809	20
3. De Slag bij Wörth, 1870	33
4. De Slag bij Neuve Chapelle, 1915	43
5. De Slag bij Verrières Ridge, 1944	53
6. De Slag bij al-Khafji, 1991	62
Conclusie	72
Epiloog	76
Appendix	78
Literatuurlijst	83

Frictie op het slagveld

Voorwoord

Deze scriptie is het laatste werkstuk van mijn studie. Jarenlang heb ik mij met veel plezier verdiept in de geschiedenis en dan met name die van de oorlogvoering. Het onderwerp van mijn eindscriptie, de ontwikkeling gedurende de afgelopen twee eeuwen van het concept dat Carl von Clausewitz 'frictie' noemt, is voor mij dan ook een logisch thema om mijn studie mee af te sluiten.

Met frictie kwam ik voor het eerst in aanraking tijdens de colleges over Clausewitz die dr. Giliam de Valk op inspirerende wijze gaf. Ik vind frictie een interessant concept, omdat het de oorzaak is van problemen waardoor het voor een bepaalde partij in een conflict misloopt. Dit kan verstrekkende gevolgen hebben en is vaak zelfs doorslaggevend. Mijn bachelorscriptie ging ook over frictie en ik wilde mij er voor mijn eindscriptie nog verder in verdiepen. Vandaar dat het werk dat u nu in handen heeft over frictie gaat.

De afgelopen maanden heb ik mijzelf ondergedompeld in frictie en militaire geschiedenis en ik heb er veel plezier aan beleefd. Soms was het wel een beetje zwaar om eraan te werken naast mijn gezinsleven, werk en een stage, maar het is uiteindelijk toch gekomen tot dit eindresultaat. Overigens wil ik mijn bewondering uitspreken voor mijn vrouw, Claire, die bijzonder veel geduld heeft gehad, mij voortdurend heeft gesteund en aangemoedigd en mij soms heeft moeten missen in de avonden of in het weekend.

Ik zou Claire willen bedanken voor alles. Ook mijn moeder, haar partner en mijn schoonouders en vrienden hebben mij gedurende mijn hele studie gesteund en daar ben ik hen allen bijzonder dankbaar voor. Een dankwoord gaat ook uit naar mijn scriptiebegeleider, prof. dr. J. Hoffenaar, die mij met subtiele opmerkingen en correctie in de juiste richting heeft geholpen. Ook dank ik dr. I.G.B.M. Duyvesteyn voor het meelesen van mijn scriptie. Verder wil ik nog twee andere docenten bedanken die voor mij een bijzondere rol van betekenis hebben gespeeld tijdens mijn studie: prof. dr. B.G.J. de Graaff en dr. G. de Valk.

Ik wens u veel plezier met het lezen van deze scriptie.

Frictie op het slagveld

Inleiding

Oorlogen verlopen nooit zoals dat van te voren is uitgedacht. Er zijn diverse factoren waardoor de strijd op verschillende militaire niveaus niet verloopt zoals de bedoeling was. De Pruisische strateeg Carl von Clausewitz (1780 – 1831) was de eerste die probeerde om deze factoren te vatten in een theorie. In zijn werk *On War* onderscheidt Von Clausewitz vier factoren die leiden tot wat hij 'frictie' noemt: fysieke omstandigheden, dreiging en optreden van de vijand, gebrek aan kennis en de inzet van de eigen troepen. Carl von Clausewitz schreef zijn werk in de negentiende eeuw op basis van kennis die hij had opgedaan in de Napoleontische oorlogen. Er zou dus gesteld kunnen worden dat de frictie die hij noemt niet toepasbaar is op latere conflicten, omdat deze qua vorm en wijze waarop er oorlog gevoerd wordt bijna niet meer te vergelijken zijn met de oorlogen uit begin negentiende eeuw. Aan het begin van de negentiende eeuw vochten legers slagen uit met grote formaties infanterie, ondersteund door artilleriebeschietingen en cavalerie charges. Eind twintigste eeuw was er van deze manier van oorlogvoeren geen sprake meer. Geavanceerde technologie, luchtondersteuning, tanks en automatische wapens hadden het gezicht van oorlogvoering totaal veranderd. Wat er echter niet veranderde was de aanwezigheid van frictie. Frictie bleef keer op keer zijn, soms doorslaggevende, aandeel leveren aan de strijd. Ook is de mate waarin frictie als geheel voorkwam niet afgenomen, zoals sommigen voorspelden.¹ Maar wat misschien wel veranderde is de mate waarin de vier verschillende frictiepunten van Clausewitz zich manifesteerden. Dat is waar ik met dit onderzoek duidelijkheid in wil verschaffen. Zijn de vier frictiepunten, zoals beschreven door Clausewitz in zijn boek *On War*, in de afgelopen tweehonderd jaar in de mate van hun aanwezigheid op het slagveld veranderd? En zo ja, wat waren hier dan de oorzaken van?

Veldslagen

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is het belangrijk om verschillende veldslagen uit verschillende perioden met elkaar te

---

¹ B. D. Watts, "Clausewitzian Friction and Future War" in *McNair Paper 68* (Washington D.C. 2004) 1.

Frictie op het slagveld

---

vergelijken. Ik heb ervoor gekozen om slagen te kiezen die qua omvang, duur en typen ingezette eenheden op elkaar lijken. Dit verbetert de mogelijkheid om de gevonden bronnen van frictie met elkaar te vergelijken. Het uitgangspunt voor de keuze zijn de twee, op chronologisch gebied, meest ver uit elkaar liggende veldslagen. De meest recente slag zou kenmerken moeten vertonen van die van de oudste slag. Het vinden van een recente, relatief grootschalige slag tussen grondtroepen was niet eenvoudig. De meest recente veldslagen zijn over het algemeen asymmetrisch van aard of bestaan hoofdzakelijk uit botsingen tussen kleine eenheden. Een recente veldslag die het meest in de buurt komt van slagen uit de Napoleontische oorlogen is de Slag bij al-Khafji (1991) uit de Golfoorlog. De overeenkomst en daarom de keuze voor deze slag is, dat hierbij grondtroepen de voornaamste strijdende eenheden vormden. De andere slagen moesten dus ook deze vorm hebben (en dus niet bijvoorbeeld een tankslag als de Slag om Koersk of een slag die voornamelijk werd uitgevochten door luchteenheden). Deze slag is het uitgangspunt geworden voor de keuze van de andere vier slagen. Qua omvang van de strijdende partijen ben ik uitgegaan van ongeveer 3 divisies (circa 30.000 man) aan elke zijde. Al-Khafji duurde twee dagen, de duur van de andere slagen zou ook één of enkele dagen moeten zijn. Op basis van deze criteria is mijn keuze is gevallen op de volgende slagen:

- De Slag bij Talavera (1809)
- De Slag bij Wörth (1870)
- De Slag bij Neuve Chapelle (1915)
- De Slag bij Verièrres Ridge (1944)
- De Slag bij al-Khafji (1991)

Bij elke slag wordt de strijd van één van de twee strijdende partijen geanalyseerd op frictie. Het ligt voor de hand om hiervoor de verliezende partij te kiezen, omdat deze zeker het van te voren bedachte plan niet heeft kunnen uitvoeren. Ik heb mij echter ook laten leiden door de literatuur. In sommige gevallen is de strijd voornamelijk vanuit één oogpunt beschreven en is er zodoende weinig te zeggen over de gevolgen van frictie voor de tegenpartij. In dat geval wordt de strijd van de partij

Frictie op het slagveld

---

geanalyseerd waar de literatuur zich op focust. Dit geldt voor de Slag bij Neuve Chapelle, de Slag bij Verrières Ridge en de Slag bij al-Khafji. De geanalyseerde zijde per slag is als volgt: Talavera – Britten en Spanjaarden, Wörth – Fransen, Neuve Chapelle – Britten, Verrières Ridge – Canadezen, en al-Khafji – Coalitie (Amerikanen, Qatari en Saudi's).

In het eerste hoofdstuk komt het concept frictie aan bod. Het doel van dit hoofdstuk is om het concept in een theoretisch kader te plaatsen en ik besteed dan aandacht aan de kenmerken van frictie. Verder zet ik in dit hoofdstuk uiteen wat Clausewitz in *On War* verstaat onder frictie en welke frictiepunten hij onderscheidt. Daarnaast komt in dit hoofdstuk aan bod wat hedendaagse auteurs zeggen over Clausewitziaanse frictie en de toepasbaarheid van het concept op huidige conflicten. Na dit theoretische hoofdstuk volgen in chronologische volgorde de analyses van de vijf veldslagen en tot slot geef ik in de conclusie antwoord op de onderzoeksvraag.

Literatuur

Het belangrijkste boek dat ik gebruik voor het onderzoek is *On War*. Hierin beschrijft Von Clausewitz zijn vier punten van frictie uitvoerig en op deze frictiepunten worden de veldslagen geanalyseerd. Dit boek is dan ook de basis van het onderzoek, al heb ik om wat meer inzicht te bieden in wat frictie nu precies betekent voor oorlogvoering ook gebruik gemaakt van aanvullende literatuur. Het artikel *Friction in Future War* van Barry Watts besteedt aandacht aan de discussie over het al dan niet verdwijnen van frictie als gevolg van technische ontwikkelingen na de Golfoorlog van 1990/1991. Dit artikel gaat dus over de veranderende intensiteit van frictie bij oorlog in het algemeen, terwijl ik mij in mijn onderzoek richt op de ontwikkeling van de vier frictiepunten in de afgelopen tweehonderd jaar. De vraag die Watts stelt luidt: "Verdwijnt frictie?". Ik twijfel er niet aan dat frictie altijd een onderdeel zal blijven van oorlogvoering. Ik kijk dan ook niet naar of het verdwijnt, maar naar hoe het is veranderd. Ondanks het verschil in onderzoek, biedt het artikel van Watts toch belangrijke inzichten en geeft hij een diepgaande analyse over de ontwikkeling van de theorie van frictie. Dit geldt ook voor het boek *Clausewitz and Chaos, Friction in War and Military Policy* van Stephen

Frictie op het slagveld

Cimbala. Dit boek gaat voornamelijk over frictie op militair strategisch niveau maar geeft ook een goede analyse van het concept frictie. Naast deze twee bronnen heb ik gebruik gemaakt van enkele andere artikelen en boeken die frictie, oorlogvoering in algemene zin of militaire ontwikkelingen behandelen om zo de frictie op het slagveld goed in de context te kunnen plaatsen.

Bij elke slag ben ik op zoek gegaan naar één of meerdere monografieën en een algemeen boek over het conflict om de situatie te kunnen duiden en, indien mogelijk, extra informatie over de slag te krijgen. De slagen die ik gebruik voor het onderzoek zijn over het algemeen niet erg bekend en de hoeveelheid beschikbare literatuur is dan ook beperkt. De datering en wetenschappelijke vorm van de literatuur speelden daardoor bij mijn keuze een minder belangrijke rol dan de beschikbaarheid. De beschikbaarheid heeft er in sommige gevallen ook toe geleid dat ik de slagen slechts vanuit één perspectief heb kunnen analyseren.

Voor de Slag bij Talavera maak ik gebruik van het boek *Talavera, Wellington's First Victory in Spain* van Andrew W. Field. Field geeft een gedetailleerde beschrijving van de slag zelf en wat er aan vooraf ging. Hij beschrijft tevens de legers en de bevelhebbers van de beide partijen. Het algemenere werk over de Slag bij Talavera dat ik gebruik is *The Peninsular War* van Charles Esdaile. Esdaile is als professor in de geschiedenis verbonden aan de Universiteit van Liverpool en heeft meerdere boeken geschreven over de Napoleontische Oorlogen en de campagnes in Spanje en Portugal in het bijzonder. Het boek *The Peninsular War* behandelt de hele strijd op het Iberisch Schiereiland en geeft een wat meer algemene beschrijving van de gebeurtenissen. Esdaile besteedt een heel hoofdstuk aan de Slag bij Talavera waarin hij minder gedetailleerd op de gebeurtenissen in gaat dan Field, maar het boek biedt op zich veel informatie om de slag in de juiste context te plaatsen.

De Slag bij Wörth analyseer ik aan de hand van een gedetailleerde beschrijving van de slag door de Britse landmacht officier luitenant-kolonel George Francis Robert Henderson. Henderson gebruikte de slag als lesmateriaal in zijn colleges aan het stafcollege van het Britse leger. In 1899 heeft hij, als onderdeel van zijn serie essays *Tactical Studies, The*

Frictie op het slagveld

Battle of Wörth, August 6th 1870 laten uit geven. Henderson beschrijft de slag tot in detail en besteedt daarbij aandacht aan vrijwel alle aspecten van het leveren van een slag. Zo beschrijft hij de troepen verplaatsingen, de opstellingen tot op bataljonsniveau, de exacte getalsterktes, de aantallen slachtoffers, het aantal afgevuurde granaten enzovoorts. Daarnaast geeft Henderson in notities zijn visie op wat er per deel van de slag anders had gemoeten en beschrijft hij een fictieve discussie over de slag tussen twee personen die over de slag praten, dit dient waarschijnlijk een didactisch doel. Het essay van Henderson is een ideaal werk om een slag te analyseren op frictie, want het is bijzonder gedetailleerd en de auteur geeft soms al aan waar er dingen fout zijn gegaan en frictie heeft plaatsgevonden. Henderson geeft echter niet zo veel achtergrondinformatie over het conflict waar de Slag bij Wörth onderdeel van uitmaakte. Het boek *The Franco-Prussian War* van Geoffrey Wawro geeft die informatie wel en besteedt ook aandacht aan de slag, al vernoemt Wawro de slag naar het buurdorp van Wörth, Froeschwiller. Geoffrey Wawro is ondermeer professor Militaire Geschiedenis aan de *University of North Texas* en is gespecialiseerd in Europese conflicten uit de negentiende en twintigste eeuw.²

Een zeer gedetailleerd verslag van de Slag bij Neuve Chapelle geeft auteur Geoff Bridger in zijn boek *The Battle of Neuve Chapelle*, onderdeel van de *French Flanders*-serie van *Battleground Europe*. Bridger maakt in zijn boek veel gebruik van ooggetuigenverslagen en citeert regelmatig uit brieven. Hij beschrijft de slag voornamelijk vanuit het Britse perspectief en besteedt weinig aandacht aan de gebeurtenissen aan Duitse zijde. Daarom heb ik voor deze slag ook gebruik gemaakt van twee andere boeken die aandacht besteden aan de slag: *Stalemate! Great Trench Warfare Battles* van J.H. Johnson en *Morale: A Study of Men and Courage, The Second Scottish Rifles at the Battle of Neuve Chapelle 1915* geschreven door luitenant-kolonel Sir John Baynes. De twee boeken hebben ieder hun eigen thema dat niet specifiek over Neuve Chapelle gaat, maar ze besteedden wel gedetailleerd aandacht aan de slag. Johnson

---

² Auteur onbekend, "Page of Geoffrey D. W. Wawro", <http://www.hist.unt.edu/faculty/wawro/wawro.htm>. Voor het laatst gewijzigd op 1 oktober 2008, geraadpleegd op 17 oktober 2011.

Frictie op het slagveld

---

was historicus en in de Tweede Wereldoorlog actief in de Britse *Royal Artillery* en *Royal Engineers*,³ Baynes was als militair actief in het *7th Battalion* en *Morale* was zijn eerste en veelvuldig geprezen publicatie.⁴ Om het geheel goed in de context van de oorlog te plaatsen maak ik gebruik van het grote werk over de Eerste Wereldoorlog, *The First World War*, van Martin Gilbert. Gilbert is een bekend Brits historicus die verbonden is aan de *University of Oxford* en veel heeft geschreven over, met name de Tweede Wereldoorlog. Gilbert was ook de officiële biografie van Winston Churchill. In *The First World War* beschrijft hij de oorlog van 1914-1918 zeer uitgebreid en staat tevens stil bij de Slag bij Neuve Chapelle, zij het summier.

Om de Slag bij Verrières Ridge te analyseren heb ik gebruik gemaakt van drie boeken die alle drie de strijd van de Canadese militairen in de Tweede Wereldoorlog als onderwerp hebben en alle uitgebreid aandacht besteden aan de Slag bij Verrières Ridge. Twee van de boeken, *Fields of Fire: The Canadians in Normandy* en *The Brigade: The Fifth Canadian Infantry Brigade in World War II*, zijn geschreven door Terry Copp. Copp is professor Militaire Geschiedenis aan de *Wilfrid Laurier University*.⁵ *The Brigade* geeft een uitgebreide beschrijving van de slag en *Fields of Fire* besteedt daarnaast ook aandacht aan de gehele campagne in Normandië waar de Slag bij Verrières Ridge deel van uitmaakte. Luitenant-kolonel John A. English beschrijft ook de strijd van de Canadezen in Normandië in *The Canadian Army and the Normandy Campaign*. English geeft in het hoofdstuk over Verrières Ridge tevens zijn eigen analyse van wat er allemaal fout ging bij de slag. John English is na zijn militaire loopbaan ondermeer actief geweest als professor in de strategie aan het *US Naval College*.⁶ Alle drie de boeken beschrijven de

---

³ Auteur onbekend, "Stalemate!: Great Trench Warfare Battles (Cassell Military Class) [Paperback]",

<http://www.amazon.com/Stalemate-Warfare-Battles-Cassell-Military/dp/0304351695>. Datum laatste wijziging onbekend, geraadpleegd op 14 oktober 2011.

⁴ Auteur onbekend, "Lt Col Sir John Baynes", <http://www.nmbva.co.uk/Lt-Col%20Sir%20John%20Baynes.htm>. Datum laatste wijziging onbekend, geraadpleegd op 14 oktober 2011.

⁵ Auteur onbekend, "Wilfrid Laurier University - Faculty of Arts - Faculty/Staff Listing - Terry Copp", http://www.wlu.ca/homepage.php?grp_id=552&f_id=35. Datum laatste wijziging onbekend, geraadpleegd op 14 oktober 2011.

⁶ RCHussar e.a., "John. A. English", http://en.wikipedia.org/wiki/John_A._English. Voor het laatst gewijzigd op 8 juli 2011, geraadpleegd op 14 oktober 2011.

Fricctie op het slagveld

---

slag vanuit Canadees perspectief. Helaas heb ik gedurende mijn zoektocht naar literatuur geen Duitse boeken over de slag kunnen vinden die voorhanden waren. Ik kies er ook voor geen algemener werk over de Tweede Wereldoorlog te gebruiken, aangezien hier zeer veel literatuur over is verschenen en de gebruikte boeken op zichzelf ook voldoende de situatie en de campagne beschrijven.

De belangrijkste bron die ik gebruik bij de Slag bij al-Khafji is *U.S. Marines in Battle: Al-Khafji, 28 JANUARY – 1 FEBRUARY 1991* van Paul W. Westermeyer, historicus aan de *Marine Corps University*. Westermeyer gebruikt voor zijn boek de officiële rapportages van de Amerikaanse mariniers die gevochten hebben bij al-Khafji en andere primaire bronnen. Hierdoor is hij in staat om een zeer betrouwbare en goede beschrijving van de gebeurtenissen te geven.⁷ De andere bron die ik gebruik voor de Slag bij al-Khafji is *Gulf War: The Complete History*. In dit boek beschrijft auteur Thomas Houlahan alle belangrijke gebeurtenissen van de Golfoorlog van 1990-1991 en besteedt een hoofdstuk volledig aan de Slag bij Khafji. Houlahan is ondermeer werkzaam geweest als militair analist en docent aan de *James Madison University* in Fort Knox en Fort Hood.⁸ Ook voor de Slag bij al-Khafji geldt dat ik van één partij geen bronnen heb kunnen vinden, in dit geval van de Irakezen. Beide auteurs besteden wel aandacht aan de gebeurtenissen aan Iraakse zijde, maar minimaal.

Om militaire ontwikkelingen in de juiste historische context te plaatsen maak ik gebruik van het boek *Warfare* van Geoffrey Parker en *War in European History* van Michael Howard, twee boeken die aandacht besteden aan de belangrijkste technische en andere ontwikkelingen op het gebied van oorlogvoering. Geoffrey Parker is een vooraanstaand militair historicus en auteur van zeer veel titels over dit onderwerp. Hij is momenteel professor geschiedenis aan de *Ohio State University*.⁹

---

⁷ Auteur onbekend, "Paul W. Westermeyer", http://www.mcu.usmc.mil/Pages/faculty/HD/paul_westermeyer.aspx. Datum laatste wijziging onbekend, geraadpleegd op 15 oktober 2011.

⁸ Bob Burton en John Stauber, "Thomas Houlahan", http://www.sourcewatch.org/index.php?title=Thomas_Houlahan. Laatst gewijzigd op 28 april 2008, geraadpleegd op 15 oktober 2011.

⁹ Auteur onbekend, "Geoffrey Parker, Andreas Dorpalen Professor of History", <http://history.osu.edu/people/view/user/713>. Datum laatste wijziging onbekend, geraadpleegd op 15 oktober 2011.

Fricctie op het slagveld

Alle literatuur samen biedt mij voldoende bronnen om een gedegen onderzoek te kunnen doen naar de ontwikkeling van fricctie op het slagveld gedurende de afgelopen twee eeuwen en een antwoord te geven op de onderzoeksvragen.

Hoofdstuk 1

De theorie: Wat is frictie?

Fricctie volgens Clausewitz

"Friction is the only concept that more or less corresponds to the factors that distinguish real war from war on paper."

De bovenstaande quote uit *On War* is een perfecte beschrijving van wat frictie is en maakt ook direct duidelijk wat de aard van frictie is. Namelijk, een onvoorziene omstandigheid met gevolgen voor de uitvoering van een vooraf bedacht plan. Clausewitz beschrijft in *On War* een tijdloos, immer aanwezig element in oorlogvoering. Waar plannen zijn gemaakt en er gestreden wordt tussen twee partijen, daar zal altijd frictie ontstaan. Het is immers onmogelijk dat voor beide partijen alles volgens plan verloopt, anders zouden er geen winnaars of verliezers zijn.

Zelfs de simpelste dingen in oorlog zijn moeilijk en kunnen leiden tot tegenslagen, frictie is een gevolg van deze moeilijkheden en tegenslagen. Deze tegenslagen hoeven niet per se groteske

Frictie op het slagveld

---

gebeurtenissen te zijn, ook vele kleine incidenten kunnen ervoor zorgen dat de in de plannen gestelde doelen niet worden gehaald. Clausewitz stelt dat een geoefend generaal die veel ervaring heeft in staat is om frictie te overwinnen.¹⁰ Clausewitz gebruikt de metafoor van een kapitein op een schip die door onbekende wateren vaart. Hij weet dat er riffen zullen komen en als hij in zwaar weer terecht komt moet hij alle zeilen bijzetten. Hoe hij dat doet is afhankelijk van zijn fysieke en mentale vermogens, eigen ervaringen en hoe geoefend hij is om met dergelijke omstandigheden om te gaan.¹¹ Carl von Clausewitz noemt expliciet een generaal, maar dit geldt voor allen die bij oorlog betrokken zijn. Het individu speelt een grote rol bij frictie. Een persoon kan er de veroorzaker van zijn, en een individu is in ieder geval altijd het slachtoffer van frictie. Het is dan ook aan het individu om met de frictie om te gaan en hoe deze dat doet is afhankelijk van de ervaring en de oefening.

Frictie kent volgens Clausewitz verschillende vormen die hij onderverdeelt in vier groepen. De eerste groep is het gebrek aan kennis: gebrek aan informatie over de omgeving, de sterkte of positie van de vijand of bijvoorbeeld de situatie op een ander deel van het slagveld kunnen er allemaal voor zorgen dat een order niet uitgevoerd kan worden, wat grote gevolgen kan hebben voor het verloop van de slag.¹² De tweede groep die Clausewitz identificeert is de dreiging en het optreden van de vijand. Deze vorm van frictie is een inherent onderdeel van het leveren van strijd en een grote, zo niet de grootste, bron van frictie. Dreiging van een vijandig legeronderdeel kan de doorgang versperren naar een deel van het slagveld. De vijand kan door zijn aanwezigheid belangrijke aanvoerlijnen bedreigen wat de eigen troepen ertoe dwingt niet van positie te veranderen of juist, in strijd met het oorspronkelijke plan, de vijand aan te vallen.¹³ Clausewitz' derde frictiepunt is de inzet van de eigen troepen. Deze vorm van frictie kent een breed scala aan vormen waarin het voorkomt. De eigen troepen kunnen uitgeput zijn en daardoor niet meer naar behoren functioneren. Bevelhebbers kunnen meer met hun eigen zaken bezig zijn dan met de strijd en daardoor beslissingen nemen

---

¹⁰ Carl von Clausewitz, *On War* (11e druk; New York: Every Man's Library 1993) 140.

¹¹ Clausewitz, *On War*, 140.

¹² Ibidem, 136-137.

¹³ Ibidem, 132-133.

Frictie op het slagveld

---

die niet stroken met de plannen. Alle individuen kunnen voor frictie zorgen, ook de individuen in de eigen gelederen.¹⁴ De vierde en laatste vorm van frictie die Clausewitz noemt in zijn boek zijn de fysieke omstandigheden: het weer, het terrein, lawaai of bijvoorbeeld het vallen van de nacht kunnen voor frictie zorgen.¹⁵ Zeker het terrein is een grote veroorzaker van frictie. Heuvels, rivieren, bossen, bebouwing, moerassen, boomgaarden enzovoorts kunnen op verschillende manieren het verloop van de strijd beïnvloeden. Ze kunnen bijvoorbeeld zorgen voor beschutting, maar ook voor vertraging en dit kan effect hebben op alle niveaus van oorlogvoering. Clausewitz noemt de dreiging en het optreden van de vijand, en de fysieke inspanningen de grootste bronnen van frictie.¹⁶

Het is volgens Von Clausewitz onmogelijk om alle vormen van frictie te noemen en de theorie exact te definiëren.¹⁷ Frictie is dan ook een bijna ongrijpbaar en vluchtig concept dat zich in vele verschijningsvormen op het slagveld doet gelden.

De essentie van frictie

Clausewitz zegt dat frictie het verschil is tussen oorlog op papier en oorlog in de realiteit. Maar frictie is niet iets dat zomaar ontstaat. Voor frictie zijn er onvoorziene tegenslagen nodig en het is de manier waarop hiermee wordt omgegaan die de mate van frictie bepaalt. Cimbala stelt in zijn boek dan ook dat frictie het gevolg is van falen. Namelijk, het falen om te leren van frictie, het falen om aan te passen aan frictie en/of het falen om van te voren op frictie te anticiperen.¹⁸ Als een bevelhebber of een soldaat faalt in een van deze drie, dan ontstaat er als gevolg van een tegenslag frictie. Frictie kan dus in zekere mate voorkomen of beperkt worden door voorbereiding. Teitler beschrijft in *Militaire Strategie* enkele ideeën en theorieën over tegenmaatregelen die frictie zouden kunnen verminderen. Voorbereiding, ervaring en geoefendheid komen overeen met de drie vormen van falen van Cimbala. Teitler voegt daar nog onder andere

---

¹⁴ Clausewitz, *On War*, 138-139.

¹⁵ Ibidem, 134-135.

¹⁶ Ibidem, 139.

¹⁷ Ibidem, 139-140.

¹⁸ S.J. Cimbala, *Clausewitz and Chaos: Friction in War* (Westport 2001) 8.

Fricctie op het slagveld

---

fantasie, kennis van militaire historie, een flexibele commandostijl, ijzeren wilskracht / onschokbaar moreel en technische vaardigheden aan toe. Fantasie kan leiden tot improvisatie als een situatie niet verloopt zoals verwacht. Hierdoor kan er op een gunstige manier met frictie worden omgegaan. Kennis van militaire geschiedenis kan ook frictie verminderen. Als een individu, dat te maken krijgt met een tegenslag kennis heeft van militaire historie, dan zou hij een oplossing voor de tegenslag kunnen verzinnen op basis van een soortgelijke situatie uit het verleden. Een flexibele commandostijl geeft degene die te maken heeft met een onvoorziene tegenslag de mogelijkheid naar eigen inzicht te anticiperen op de ontstane situatie. Het maakt hem of haar in bepaalde mate vrij van militaire hiërarchie en doctrine. Daarnaast zou een ijzeren wilskracht of een onschokbaar moreel frictie kunnen overwinnen. Doorzettingsvermogen en een "alles of niets"-mentaliteit zijn hier van groot belang. Maar ook technische vaardigheden kunnen frictie verminderen. Een militair die zijn wapensysteem goed kent en goed kan bedienen, is in staat om in te spelen op bepaalde vormen van frictie. Naast deze tegenmaatregelen noemt Teitler ook maatregelen die voortkomen uit de theorie dat "elke frictie moet wijken voor overvloed". Een superieure uitrusting kan frictie verminderen omdat de vijand altijd technisch ondergeschikt is en minder opgewassen tegen bepaalde natuurlijke omstandigheden, bijvoorbeeld extreme hitte of koude. Ook het achter de hand hebben van reusachtige reserves is als vorm van overvloed, een maatregel tegen de gevolgen van frictie. Het idee hiervan is dat, als er maar genoeg reserves zijn die ingezet kunnen worden, frictie er niet toe kan leiden dat de strijd gestaakt moet worden. Er zijn immers voldoende troepen om de strijd - ongeacht welke tegenslag dan ook - voort te zetten.¹⁹ Maar wat de tegenmaatregelen ook mogen zijn, frictie blijft onvermijdelijk en moeilijk te voorspellen.

Fricctie is een element van oorlog dat kan ontstaan op elk militair niveau, maar ook van invloed kan zijn op andere niveaus van oorlog dan waar de frictie in is ontstaan. Een extreme, maar realistische redenatie zou kunnen zijn dat op technisch niveau een mitrailleur als gevolg van een

---

¹⁹ G. Teitler e.a., *Militaire strategie* (Amsterdam 2002) 32.

Fricctie op het slagveld

---

zandstorm dienst weigert waardoor op tactisch niveau de verdedigingslinie niet in stand gehouden kan worden en de veldslag verloren wordt. Dit zou als gevolg kunnen hebben dat op het operationele niveau op het betreffende front een strategisch punt verloren gaat en op het militair-strategisch niveau geen stand gehouden kan worden tegen de vijand. Op het *Grand Strategy* niveau zou dit kunnen betekenen dat het land zijn doelen niet kan realiseren. Een kleine vorm van frictie kan dus grote negatieve gevolgen hebben.

Het ontstaan van frictie is niet altijd per definitie negatief of onverwacht. Fricctie zou zelfs ingezet kunnen worden als middel om de tegenstander tot bepaalde beslissingen te dwingen of tijdwinst te verkrijgen. Een bevelhebber kan bijvoorbeeld zijn legerkorpsen zo manoeuvreren dat de tegenstander gedwongen wordt om een rivier over te steken en zo vertraging oploopt bij een achtervolging. Fricctie kan worden gebruikt om de tegenstander steeds een stap voor te blijven, zowel op het veld als in de besluitvorming. Een bevelhebber is in het nadeel als hij constant zijn plannen moet aanpassen aan de door de tegenstander veroorzaakte frictie en daardoor steeds veranderende omstandigheden. Omdat de bevelhebber in dit geval constant moet aanpassen, zal hij ook geen tijd krijgen om zelf frictie te veroorzaken bij zijn tegenstander. Hij moet immers steeds eerst zelf de situatie weer onder controle krijgen.

Fricctie na Clausewitz

Clausewitz heeft zijn theorie van frictie ontwikkeld in een tijdperk dat qua oorlogvoering veel verschilt van het heden. Vooral veranderingen in de techniek zijn hier voor een groot deel verantwoordelijk voor geweest. Er is dan ook een discussie gaande of frictie zoals Clausewitz deze beschrijft nog wel opgeld doet in de huidige tijd en of frictie niet op sterven na dood is met de huidige technologische ontwikkelingen. Watts mengt zich met zijn essay *Clausewitzian Friction and Future War* in deze discussie. Hij is van mening dat frictie altijd zal blijven bestaan, al was het alleen maar omdat er altijd ergens mensen betrokken zijn bij oorlogvoering, en

Frictie op het slagveld

---

menselijk handelen is een grote veroorzaker van frictie.²⁰ Watts geeft echter wel aan dat door de veranderingen in de manier waarop er oorlog gevoerd wordt, Clausewitz' frictiepunten misschien nog wel gelden, maar opnieuw moeten worden geformuleerd en herdefiniëring nodig hebben, zodat ze ook de huidige aspecten van het oorlogvoeren kunnen omvatten. Watts beperkt de vier frictiepunten tot drie: de beperkingen van menselijk handelen en denken, onzekerheden in de informatievoorziening, en onvoorspelbare verschillen tussen voorgestelde en echte realiteit en de structurele non-lineaire aard van oorlog waardoor uitkomsten op de lange termijn onvoorspelbaar blijven en kleine gebeurtenissen grote gevolgen kunnen hebben.²¹ Ook Cimbala vindt dat frictie volgens Clausewitz in principe nog steeds geldt, maar dat dit concept breder gemaakt dient te worden omdat er veel is veranderd sinds Clausewitz het concept frictie ontwikkelde.²² Cimbala geeft hiervoor een aantal redenen. In de eerste plaats hebben de legers andere taken gekregen. Zo worden militairen ingezet bij humanitaire rampen en vredesmissies, hier gelden andere bronnen van frictie dan, bijvoorbeeld, het gevaar van de vijand. Ten tweede beschrijft Clausewitz alleen het landoptreden. Tegenwoordig is de inzet van vliegtuigen niet meer weg te denken uit conflicten en dit brengt ook hele andere vormen van frictie met zich mee. Ten derde is er op technologisch gebied zeer veel veranderd. Clausewitz schreef nog vóór de industriële revolutie en hield helemaal geen rekening met techniek. Tegenwoordig worden er computers en micro-elektronica in oorlog ingezet die ook ander typen frictie veroorzaken. In de vierde plaats wordt er heden ten dage op een totaal andere manier gecommuniceerd dan in de negentiende eeuw. Communicatie verloopt sneller, maar er is ook meer communicatie en informatie wat als gevolg heeft dat de bruikbaarheid ervan niet zomaar aangenomen kan worden. Tevens wordt er ook meer gecommuniceerd door de media en de rol van de media is dan ook veel groter dan in Clausewitz' tijd. Ten vijfde zijn oorlogen vaker intra-statelijk van aard in plaats van interstatelijk. Dit brengt een totaal andere manier

---

²⁰ Watts, *Clausewitzian Friction*, 80.

²¹ Watts, *Clausewitzian Friction*, 76.

²² Cimbala, *Clausewitz and Chaos*, 13.

Frictie op het slagveld

---

van oorlogvoeren en vaak ook een ander type vijand met zich mee, zoals terroristen of *insurgents*.²³

De ontwikkelingen in de techniek hebben de grootste impact gehad op hoe er over frictie in contemporaine conflicten gedacht wordt. Er zijn deskundigen, die beweren dat met de komst van robots en verder doorontwikkelde onbemande vliegtuigen frictie voorgoed tot het verleden zal gaan behoren. Er zijn echter twee belangrijke factoren die aangeven dat deze ontwikkeling ook niet zaligmakend is. Ten eerste worden robots en onbemande vliegtuigen ook aangestuurd door individuen en dan is er dus altijd kans op frictie. En in de tweede plaats zijn wapensystemen die worden aangestuurd door elektrotechniek niet ongevoelig voor frictie als gevolg van, bijvoorbeeld, een elektrische storing.²⁴

Er is veel veranderd sinds Clausewitz zijn theorie over frictie in *On War* beschreef. Hoe frictie zich ontwikkelde tegen het licht van de veranderingen in oorlogvoering in de afgelopen twee eeuwen, zal blijken uit de hoofdstukken die volgen.

---

²³ Cimbala, *Clausewitz and Chaos*, 16-17.

²⁴ Kees Homan, 'Techniek staat niet voor niets', *Internationale Spectator*, afl. 3 (2010) 133-134.

Hoofdstuk 2

De Slag bij Talavera, 1809

De Campagne

De Franse keizer Napoleon Bonaparte was in 1809 verwickeld geraakt in een tweefrontenoorlog. Op het vaste land van Europa was hij in een felle strijd verwickeld met de Oostenrijkers en de Russen. Op het Iberisch Schiereiland vochten zijn legers tegen die van de Spanjaarden, Portugezen en de Engelsen. Het leek erop dat hij er in zou slagen om het gehele schiereiland aan zijn rijk toe te voegen; eigenlijk moest alleen Portugal nog veroverd worden, en om dat te voorkomen stuurde de Engelse opperbevelhebber in april 1809 Sir Arthur Wellesley, vergezeld door verse troepen (wat het totaal daar aanwezige Engelse soldaten op 30.000 bracht), naar Portugal om daar een offensief te openen tegen de Fransen.²⁵ Begin mei startte Wellesley zijn offensief met een poging om de

---

²⁵ C. Esdaile, *The Peninsular War: A New History* (New York 2003) 193.

Frictie op het slagveld

Franse generaal Soult uit Oporto in het noorden van Portugal te verdrijven. Hij slaagde in deze opzet en Soult werd gedwongen veel materiaal achter te laten tijdens zijn vlucht naar de Spaanse grens. Wellesley besloot samen met de Spaanse generaal Cuesta, die het bevel voerde over het *Army of the Center* (23.000 man), op te trekken naar Madrid om deze stad te heroveren en de Fransen zo een symbolische klap toe te brengen. Het was de bedoeling om de beide legers samen te laten komen bij Oropesa, iets ten zuidwesten van Talavera om vervolgens Madrid te bevrijden.²⁶

Aan de Franse zijde was Joseph Bonaparte, de oudere broer van Napoleon, officieel koning van Spanje en opperbevelhebber van de op het Iberisch Schiereiland aanwezige Franse troepen. Joseph had echter weinig militaire ervaring en de meeste generaals waren dan ook niet van plan om zich veel aan te trekken van zijn ideeën en plannen. Napoleon was in de praktijk dan ook degene die de orders uitvaardigde, zij het van grote afstand met alle gevolgen van dien voor de actualiteit van zijn orders. De situatie waar Napoleon op reageerde was vaak al veranderd op het moment dat zijn order aankwam. De Franse generaals deden dan ook voornamelijk wat hen zelf goed dunkte. Niettemin lukte het Joseph om zijn legers te verzamelen en poogde hij om de geallieerde opmars naar Madrid te stoppen. Een van de Franse legers stond, onder leiding van generaal Victor, in een versterkte positie ten oosten van Talavera de la Reina. Daar zouden de twee troepenmachten elkaar treffen.

De Slag bij Talavera

Talavera de la Reina ligt aan de rivier de Taag, op zo'n 130 kilometer ten zuidwesten van Madrid. Ten zuiden van het plaatsje stroomt de Taag en ten noorden van het dorp ligt een heuvelrug, de *Cerro de Medellin*. Door Talavera liep een stroompje, de *Portiña*, van de Taaq naar een meer achter de heuvelrug. In 1809 was Talavera een stadje van ongeveer 10.000 inwoners, omgeven door heuvels en olijfboomgaarden. De *Portiña* was, zoals elke zomer, in juli 1809 volledig droog gevallen en was meer

---

²⁶ Esdaile, *The Peninsular War*, 197.

Frictie op het slagveld

---

een diepe greppel dan een rivier. Verder naar het oosten stroomt de rivier de Albreche, zijtak van de Taag.

Voordat de grootschalige gevechten plaatsvonden, waren er tussen 23 en 27 juli al schermutselingen aan de oostoever van de Alberche. De Spanjaarden raakten daar slaags met de Fransen, eerst alleen met Victor, maar later voegden ook de troepen van Sebastiani en Joseph zich daar bij. Cuesta zag een overmacht van 46.000 man tegenover zich en trok terug naar het westen om contact te leggen met Wellesley. De Fransen hadden niet adequaat gereageerd en lieten een kans om de Spaanse troepen te vernietigen liggen. Cuesta slaagde er in om zich bij Talavera aan te sluiten bij Wellesley op de westoever van de Albreche.²⁷

Bij de villa "Casa de Salinas" wachtten de Engelsen de Fransen op. Wellesley was persoonlijk polshoogte komen nemen in de villa. Een divisie Fransen onder leiding van Lapisse was echter ongezien de Albreche overgestoken en voerde een aanval uit. De Britten werden totaal verrast en moesten in allerijl terugtrekken. Wellesley moest rennen om op tijd zijn paard te bereiken en gevangenschap te voorkomen. Mocht dit gebeurd zijn dan had de geschiedenis er misschien heel anders uit gezien. De Fransen probeerden hun succes uit te buiten, maar ze werden gestopt door het overweldigende volleyvuur van de Engelsen. De Britten slaagden er in veilig hun hoofdlinie te bereiken zonder afgeslacht te worden. Niettemin was het een klein succes voor de Fransen die nu voet aan de grond hadden op de westoever van de rivier en het gebied tussen de Albreche en de Portiña in handen hadden.²⁸

De Brits-Spaanse linie liep grotendeels op de westoever van de Portiña vanaf de Taag in het zuiden naar de Cerro de Medellin en de daar achter gelegen vallei in het noorden, waarbij de Spanjaarden de rechterflank bestreken (voor Talavera) en de Britten het centrum en de linkerflank. Enkele Britse troepen in het centrum stonden nog op de oostoever van de Portiña. Het Britse centrum op de westoever werd versterkt door wat vestingwerken waarachter artillerie werd opgesteld. In het noorden hadden de Britten het hoogste punt van de omgeving bezet en hun cavalerie opgesteld in de vallei. De Fransen (aanvankelijk alleen de

---

²⁷ Andrew J. Field, *Talavera: Wellington's First Victory in Spain* (Barnsley 2006) 69.

²⁸ Field, *Talavera*, 70-72.

Fricctie op het slagveld

---

troepen onder leiding van Victor, de rest was nog onderweg) stelden zich in hun typerende colonneformaties op tegenover de Britse linie. De Franse linkerflank lag op een relatief vlak terrein terwijl het gebied op de rechterflank, tegenover de Cerro de Medellin, juist een beetje heuvelachtig was. Op de hoger gelegen rechterflank, de Cerro de Cascajal, hadden de Fransen hun hoofdmacht opgesteld en helemaal in het zuiden, op de weg naar Talavera langs de Taag, nog enkele ruiters.²⁹

Victor wist dat de Cerro de Medellin het zwaartepunt was van de verdediging en besloot om de Britten te verrassen door een aanval in de nacht van 27 op 28 juli uit te voeren, iets wat voor die tijd vrij ongebruikelijk was.³⁰ Victor voelde er niets voor om toestemming te vragen voor de aanval en vond ook dat er geen tijd te verliezen was. Hoe langer er gewacht zou worden, des te meer troepen de Britten op de heuvel zouden plaatsen. De infanterie op het laagland zou een schijnaanval uitvoeren om de aandacht af te leiden terwijl op de heuvel de eigenlijke aanval plaats zou vinden. Dit plan slaagde: de Britten zagen de aanval op hun linkerflank niet aankomen en de daar vooruitgeschoven posten werden zo rap overrompeld dat ze niet de kans hadden om de hoofdmacht te waarschuwen. De aanval was aanvankelijk een succes maar al snel stuurden de Britten versterkingen naar de heuvel, waardoor de Franse positie onhoudbaar werd. De Fransen trokken zich terug op de oostoever van de Portiña terwijl Wellesley meer versterkingen naar de Medellin stuurde om een herhaling te voorkomen.³¹

De volgende ochtend hadden de Fransen hun volledige leger opgesteld tegenover de Britten en Spanjaarden; slechts een klein deel, voornamelijk cavalerie, werd in reserve gehouden. Vooral de enorme hoeveelheid kanonnen zorgde voor de nodige spanning aan de geallieerde zijde, met name omdat zij zelf slechts over een beperkte hoeveelheid artillerie beschikten.³² Ondanks dat er ook andere plannen waren, besloot Victor toch wederom een aanval op de Medellin uit te voeren. Een aanval op de zuidelijke helling van de Medellin moest de Britse aandacht afleiden van de hoofdaanval die frontaal gericht was op de oostelijke helling. Een

---

²⁹ Field, *Talavera*, 75-79.

³⁰ *Ibidem*, 79.

³¹ *Ibidem*, 80-86.

³² *Ibidem*, 87.

Frictie op het slagveld

---

gewaagde operatie, aangezien de Fransen in dit geval omhoog moesten vechten en het hen aan een sterk numeriek overwicht ontbrak. Een andere optie was om de Britten van de heuvel af te manoeuvreren door de Spanjaarden op hun rechterflank aan te vallen en de vallei op hun linkerflank te bezetten. Victor was echter vastbesloten, mede omdat de Britten in de voorgaande nacht niet bepaald sterk leken. De aanval werd ingeleid door een artilleriebombardement wat de Britten er toe dwong om iets terug te trekken achter de top van de heuvel of, als dat niet mogelijk was, plat te gaan liggen. Het laten liggen van de troepen was een nieuwe tactiek: voorheen werd van de infanteristen gevraagd staand een barrage te ondergaan met alle gevolgen voor het moreel van dien. Nadat het bombardement stopte kwamen de Franse colonnes in beweging. De Britse linie week langzaam achteruit. De Fransen werden in hun opmars gesteund door hun veldartillerie die in staat was om over de hoofden van de eigen infanterie heen te vuren op de hoger gelegen Britse eenheden. De Fransen kwamen door de steile helling maar langzaam vooruit en eenmaal in het bereik van de Britse musketten stopte de opmars langzaam maar zeker. De dodelijke volleys van de Britten zaaiden dood en verderf en zorgden voor paniek in de Franse linies. Dit was voor de Britten het moment om een tegenaanval te doen. Ze stormden met de bajonet op de musket de heuvel af en de Fransen besloten te vluchten in plaats van een man-tegen-man-gevecht omhoog te moeten voeren. Lapisse, die verantwoordelijke was voor de aanval op het zuidelijke gedeelte van de helling ter afleiding, voerde zijn orders niet uit. Het gevolg was dat de daar gelegen Britse troepen onder Sherbrooke de kans hadden om de Franse hoofdaanval in de linkerflank aan te vallen. Toen ook nog eens de Britse infanterie op het uiterste linkerpunt van hun linie de Fransen aanvielen, veranderde de Franse manoeuvre van een frontale aanval in een ongecontroleerde vlucht. Slechts de Franse artillerie kon, door de Britse soldaten onder vuur te nemen, voorkomen dat de Britten op hun beurt de Franse linie zouden breken en de slag zouden winnen.³³

Na het falen van de aanval werd een korte pauze ingelast waar de troepen van beide partijen dankbaar gebruik van maakten, door

---

³³ Field, *Talavera*, 97.

Fricctie op het slagveld

---

verkoeling te zoeken bij de Portiña. Het liep al tegen de middag en het begon behoorlijk heet te worden. Voor even werden de vijandelijkheden vervangen door wederzijds kameraadschap en werd de gelegenheid aangegrepen om gewonden van het slagveld te verplaatsen naar de eigen linies. Tegelijkertijd was de Franse staf zich aan het beraden over de volgende stappen. Er was een verschil van mening. Joseph wist niet zo goed wat hij wilde, maar Victor was ervan overtuigd dat met de juiste steun van Sebastiani, hij er deze keer wel in zou slagen om de Medellin te veroveren. Maar Jourdan vond dat de Fransen zich langs de Albreche in een defensieve positie moesten manoeuvreren aangezien de Britten het strategisch offensief hadden en het doel van de Fransen was de Britten en Spanjaarden te beletten Madrid te bereiken. Op dat moment binnengekomen nieuwsberichten gaven de doorslag: het Franse leger van generaal Valence, dat de opdracht had gekregen het Spaanse leger van La Mancha tegen te houden in hun opmars naar Madrid vanuit het zuiden, had niet genoeg troepen om deze taak te volbrengen en kon het leger van La Mancha niet lang stoppen. Bij Talavera moesten de Fransen dus wel meteen afrekenen met Wellesley om daarna direct Valence bij te staan. Wederom zou de Medellin aangevallen worden door Victor, deze keer vanaf de noordzijde van de heuvel. De aanval was bedoeld als ondersteunende manoeuvre voor de hoofdaanval op het Britse centrum en hun rechtervleugel, uitgevoerd door Sebastiani. De Spanjaarden zouden niet worden aangevallen en slechts worden geobserveerd door dragonders.

Wellesley had van de rustpauze gebruik gemaakt om de Medellin te versterken. Door zijn verhoogde positie had hij een goed zicht op de Franse linies en kon dus ook hun bewegingen goed observeren. Zodoende had hij dus al gauw door wat de Fransen van plan waren en beval hij, bij gebrek aan infanterie, twee cavaleriebrigades om zich op te stellen in de vallei ten noorden van de Medellin, teneinde de dreigende aanval van Victor op de linkerflank van de linie het hoofd te kunnen bieden. Tevens vroeg hij Cuesta, wiens troepen ogenschijnlijk niet ernstig bedreigd werden, om versterkingen te sturen. Met deze versterkingen en extra cavalerie zorgde Wellesley ervoor dat zijn rechter- en linkerflank werden

Fricctie op het slagveld

---

versterkt en dat de troepen op de Medellin ook niet vanuit het zuiden geflankeerd konden worden.³⁴

Om twee uur 's middags begon de artilleriebeschieting door de Fransen die de aanval moest inluiden. Na de barrage begon de Franse aanval op de Britse rechterflank. Leval leidde daar zijn Duitse en Nederlandse troepen naar de Britse linie.³⁵ Aanvankelijk verliep deze aanval succesvol. De Britse voorposten werden verrast en achteruit gedreven. Maar doordat de aanvalslinie van Leval als gevolg van het terrein erg dun was, was het praktisch onmogelijk om effectief volleyvuur te geven toen de Britse linies werden bereikt. De Britten en de Spaanse versterkingen stonden de Franse troepen op te wachten en vuurden wel effectieve salvo's af. Badener bataljons liepen recht in de vuurmonden van Britse veldartillerie en werden van dichtbij aan flarden geschoten. De Badeners vielen terug en de Nassauers en de Nederlanders volgden snel. De hele sector van Leval trok zich terug, omdat door het vallen van gaten in de linie het gevaar ontstond, dat de Britten en de Spanjaarden de Franse eenheden zouden flankeren. Campbell, die het bevel voerde over de Britten in dit stuk van de linie, besloot om de achtervolging niet in te zetten om zo zijn troepen bij elkaar te houden en een eventuele volgende aanval te kunnen weerstaan. Leval's troepen kregen hierdoor de gelegenheid zich zonder problemen terug te trekken op de eigen linie en zich te hergroeperen.³⁶

In het midden van de linie vielen de divisies van Lapisse en Sebastiani na een bombardement van een uur de Britse stellingen aan. Ook hier verliep de aanval in eerste instantie goed. De Fransen hadden geen moeite de Britse vooruitgeschoven posten terug te dringen over de Portiña. Aan de andere kant wachtten de Britse linies ze op. De Britse tactiek op het Iberisch Schiereiland was om zo lang mogelijk te wachten met het geven van een volley. Pas als de vijand tot op vijftig yards genaderd was, zou er massaal een gelijktijdig vuur worden afgegeven. Tot dat moment moesten de troepen hun zenuwen bedwingen en op hun positie blijven staan. De tactiek werkte. De Fransen naderden de Engelsen

---

³⁴ Field, *Talavera*, 101-102.

³⁵ De Fransen hadden Nassauers, Nederlanders, Badeners, Frankfurters, Polen en soldaten uit Hesse-Darmstadt in hun gelederen.

³⁶ Field, *Talavera*, 106.

Fricctie op het slagveld

---

zo dicht dat zij dachten dat de Engelsen zich overgaven. Niets was echter minder waar. De Britten openden het vuur en stormden vervolgens met de bajonet op de verbijsterde Fransen af. Tot een bajonetgevecht kwam het niet, de Franse moraal was abrupt gebroken en ze sloegen massaal op de vlucht. In tegenstelling tot de troepen van Campbell, achtervolgden de meeste Britse eenheden hier wel de Fransen, zelfs tot over de Portiña in een poging de Cascajal aan te vallen. Het gevolg was echter dat de eenheden oncontroleerbaar waren en niet meer in formatie oprukten. De verse Franse troepen en de artillerie op de Cascajal maakten korte metten met de Britse tegenaanval. Nu namen de Fransen het initiatief weer over en joegen de Britten terug de Portiña over. De Fransen achtervolgden hun tegenstander op meer ordelijke wijze en wisten hun formaties in stand te houden. De Britse tweede linie ving hen op en er ontstond een hevig vuurduel tussen de twee tegenstanders. De Britten leden zware verliezen, maar net op tijd opgetrommelde reserve-eenheden wisten de Franse linies langzaam maar zeker uit te dunnen. Een aanval in de Franse flank door een detachement lichte dragonders gaf het laatste zetje en de Franse linie werd gebroken.³⁷

In de vallei ten noorden van de Medellin stonden de Fransen tegenover Britse en Spaanse cavalerie. Ze werden vanaf de Medellin constant onder vuur genomen door geallieerde batterijen en moesten actie ondernemen. De aanval werd aarzelend ingezet: als infanterist optrekken tegen cavalerie is niet bepaald een aantrekkelijk avontuur. De Britse cavaleriebrigade van Anson zag de Fransen aarzelen en ging tot de aanval over. De Fransen waren echter nog ver weg en hadden tijd genoeg om in carré te gaan staan. De paarden stormden op de Fransen af maar zagen, als gevolg van hoog gras, een drooggevalle rivier over het hoofd. Het gevolg was dat de aanval abrupt werd onderbroken, sommige paarden stortten met ruiter en al het ondiepe ravijn in en anderen slaagden erin voorzichtig de hindernis te nemen. Het momentum, voor zover dat er überhaupt nog was, verdween nu volledig. Ongeorganiseerd naderden de ruiters de Franse carrés en vielen ten prooi aan het salvo vuur van de infanterie. Een tegenaanval van de Franse cavalerie maakte

---

³⁷ Field, *Talavera*, 107-112.

Frictie op het slagveld

---

het drama compleet. Maar de Fransen zetten hun eigen aanval niet door. Er was nog steeds een aanzienlijke geallieerde troepenmacht in de vallei aanwezig. De Fransen lagen onder vuur van Spaanse artillerie en vonden het niet opportuun om hun aanvalspositie te behouden. Ze trokken zich terug naar hun oorspronkelijke posities en zo stonden zowel de geallieerden als de Fransen weer op de plek waar ze de dag begonnen, zonder enige vooruitgang te hebben geboekt. Zowel de Fransen als de geallieerden waren niet meer in staat om nog een aanval uit te voeren, de troepen waren uitgeput en er waren niet voldoende verse eenheden meer over. Om vijf uur in de middag werd aan Franse zijde de opdracht gegeven om zich terug te trekken naar de Albreche. De slag was voorbij.³⁸

Ondanks het feit dat de slag niet beslissend door één van beide partijen was gewonnen, was de uitkomst strategisch in het voordeel van de Fransen. Wellesley en Cuesta werd een verdere opmars naar Madrid belet en Joseph slaagde er in de hoofdstad veilig te stellen. De tol die ervoor betaald werd was aan beide zijden hoog. De Britten verloren meer dan 5300 man, de Fransen zelfs meer dan 7200.³⁹ Frictie speelde, zoals we hieronder kunnen zien, een grote rol bij de gebeurtenissen.

Frictie bij Talavera

Fysieke omstandigheden

Wat de fysieke omstandigheden als oorzaak voor frictie betreft speelde vooral het terrein de geallieerde troepen parten. Met name de olijfbomen en andere soorten begroeiing zorgden ervoor dat beweging op het slagveld bijzonder moeilijk was en dat de vijand aan het zicht werd onttrokken. Eenheden die in eerste instantie als een colonne in de aanval gingen waren, toen ze uiteindelijk contact maakten met de vijand, verworpen tot losse groepjes wat de kracht van een aanval in colonne sterk verminderde. Toch waren er ook gedeelten van het terrein waar geen beschutting was. Daar vormden de Britse troepen schietschijven voor de massale Franse artillerie.

Het terrein waarop gevochten werd was typerend voor de droge regio. Er waren enkele steile hellingen en rotspartijen waardoor de Britse

---

³⁸ Field, *Talavera*, 115-123.

³⁹ *Ibidem*, 124.

Frictie op het slagveld

---

linies dicht tegen elkaar opgesteld moesten worden, wat invloed had op de bewegelijkheid van de eenheden. Zeker gezien de Britse tactiek om de eenheden in linie op te stellen, wat ervoor zorgde dat zij hun formaties moeilijk konden draaien. De drooggevalle rivier zorgde voor frictie toen de geallieerden een cavaleriecharge uit wilden voeren en de paarden met ruiters en al in een ondiep ravijn belandden. Hierdoor verloren ze snelheid (essentieel voor een charge) en het momentum van de aanval. Het effect van deze aanval was dan ook minimaal. Naarmate de strijd vorderde, nam als gevolg van het geweervuur, ook de rook toe. Beide partijen hadden last van deze rook die het zicht belemmerde.

Inzet van de eigen troepen

Bij het eerste contact tussen de twee legers ontstond al direct frictie als gevolg van de inzet van de eigen troepen. De Britse soldaten verwachtten de Fransen niet en bereidden zich niet goed voor op een gevecht. Daarnaast waren zij onervaren en lieten zij zich verrassen. Dit kwam mede doordat de Britse voorposten verzuimd hadden te waarschuwen voor de aanval. Noodgedwongen moesten zij hun positie dan ook prijs geven. Ook bij de Spanjaarden leidde onervarenheid tot frictie. Het artillerie- en geweervuur van - notabene de eigen - troepen deden de hiervan geschrokken vooruitgeschoven Spaanse eenheden hun posities verlaten. Tevens waren de genoemde voorposten niet ver genoeg naar voren geschoven om tijdig te kunnen waarschuwen. De Britse officieren en hun troepen waren nerveus. Hierdoor lieten de officieren hun soldaten continu gereed staan voor een aanval en schoten de soldaten op denkbeeldige vijanden. Ook het terugvallen van bevriende eenheden leidde tot de nodige frictie: de Duitse troepen in dienst van de Britten, zagen hun rechterflank wegvallen en moesten zo ook noodgedwongen terugtrekken.

De Britse generaal Sherbrooke had geen plan bedacht wat er moest gebeuren na één van zijn succesvolle aanvallen, en hij verloor dan ook de controle over zijn troepen die de Fransen najoegen. Dit stelde de Fransen op hun beurt weer in staat om een succesvolle tegenaanval te organiseren.

Frictie op het slagveld

De voorbereiding op de cavaleriecharge in de vallei liet ook te wensen over: er was niet de moeite genomen om het terrein te verkennen waardoor het ravijn niet bekend was en ook de timing was verkeerd aangezien de Franse infanterie nog ver weg was en zo genoeg tijd had om zich voor te bereiden op de aanval.

De Engelse troepen waren na een dag vechten uitgeput aan het raken en daar kwam nog bij dat zij al geruime tijd niets te eten hadden gehad. Ze hadden dan ook geen energie meer om na de slag een achtervolging op de Fransen in te zetten terwijl dat wel kon en succesvol had kunnen uitpakken.

Dreiging en optreden van de vijand

De immer aanwezige dreiging van de vijand had ook invloed op de strijd bij Talavera. Behalve dat vurende en aanstormende vijandelijke legereenheden altijd voor een verandering in de plannen kunnen zorgen omdat de aangevallen troepen nu eenmaal niet van steen zijn, had het gevaar van de vijand ook op een ander niveau invloed. Zonder dat er direct op de positie werd aangevallen voelde Wellesley zich toch gedwongen zijn troepen op de Medellin te laten in plaats van ze elders in te zetten, omdat hij doorhad dat de Fransen de Medellin in het vizier hadden.⁴⁰

Wat misschien nog wel belangrijker is, is het feit dat de Slag bij Talavera wellicht helemaal niet op dat moment plaats had gevonden als het leger van La Mancha geen acute bedreiging voor Madrid had gevormd.⁴¹ Op militair-strategisch niveau had de dreiging en het optreden van de vijand dus grote gevolgen voor het verloop van de strijd rond Talavera.

Gebrek aan kennis

De geallieerden hadden de drooggevallen rivier over het hoofd gezien waardoor de cavaleriecharge mislukte. Als zij beter op de hoogte waren geweest van het terrein hadden zij nooit een frontale cavalerieaanval

---

⁴⁰ Field, *Talavera*, 112.

⁴¹ *Ibidem*, 99.

Fricctie op het slagveld

---

uitgevoerd in de vallei en hadden zij wellicht hun bereden eenheden op een andere manier wel doorslaggevend kunnen inzetten.

Fricctie in Clausewitz' tijd

Zoals we hebben gezien, waren vooral de fysieke omstandigheden en de inzet van de eigen troepen voornamelijk bronnen van frictie. Het terrein, en dan met name de olijfbosgaarden, maakten het voor de troepen bij Talavera lastig om in formatie te bewegen zoals de legers gewend waren in die periode. Behalve enkele vooruitgeschoven tirailleurs, waren de basisformaties de linie en de colonne. Het is op moeilijk terrein een lastige opgave om in formatie te blijven en aangezien de aanvals- en verdedigingstactieken uitgingen van deze opstellingen, waren de gevolgen dan ook groot als de eenheden hier niet in slaagden.

De inzet van de eigen troepen was ook een grote bron van frictie. Aan geallieerde zijde lag de oorzaak in de onervarenheid van de troepen en de slechte bevoorrading, waardoor de troepen honger leden en daardoor minder goed presteerden. De oorzaken hiervan liggen in de manier waarop er gerekruteerd werd en de logistieke beperkingen van die periode. Soldaten waren over het algemeen geen vrijwillige beroepsmilitairen en er bestond nog geen dienstplicht. De nieuwe aanwas van troepen was meestal niet voldoende getraind op gevechtssituaties, aangezien de aandacht meer uitging naar het in formatie lopen dan naar daadwerkelijke gevechtshandelingen. Voorraden moesten met paard en wagen worden aangevoerd. Zeker in de binnenlanden van Spanje waren de wegen niet optimaal waardoor bevoorrading een groot probleem was. Honger was alom aanwezig in de gelederen van de geallieerden en de Fransen, met de nodige impact op het gestel en het presteervermogen van de soldaten. Een minder goed verklaarbare bron van frictie is het gedrag van de officieren. Wellicht dat het gebrek aan een militaire doctrine en vastgestelde regels die bepalen hoe er op een situatie gereageerd dient te worden, hieraan ten grondslag ligt. De vrijheid in keuze voor de officieren laat ook ruimte voor het nemen van opvallende beslissingen.

De dreiging en het optreden van de vijand zijn bronnen van frictie uit alle tijden. Ook bij Talavera was deze bron aanwezig, maar niet op een

Fricie op het slagveld

---

doorslaggevende of opvallende manier. Gebrek aan kennis had verholpen kunnen worden door het effectiever inzetten van verkenners. Dit was in deze periode de enige manier om aan inlichtingen te komen.

Bij de Slag bij Talavera, in Clausewitz' eigen periode, waren de fysieke omstandigheden en de inzet van de onbetrouwbare en matig getrainde troepen de grootste vormen van frictie en speelde de dreiging en het optreden van de vijand en het gebrek aan kennis een bijrol. In de zestig jaar die volgden veranderde er veel in de oorlogvoering en werden de eerste stappen gezet richting mechanisatie en oorlogvoering die typerend zou zijn voor manier van oorlogvoeren in de eeuw die volgde.

Hoofdstuk 3

De Slag bij Wörth, 1870

De Campagne

Aan het begin van de Frans-Duitse oorlog waren het de Fransen die het offensieve initiatief namen. Ze staken de rivier de Saar over om naar Saarbrücken op te trekken en daar de Pruisische legers te verslaan. De Franse keizer nam aan dat de Pruisische legers, bestaande uit reguliere troepen, reservisten en *Landwehr*, veel langer over een mobilisatie zouden doen dan de Fransen die een leger hadden dat ook in vreedstijd paraat stond. Dit bleek niet het geval: de Pruisen waren zelfs sneller gemobiliseerd dan de Fransen en namen het initiatief over. Drie legerkorpsen vielen op drie plekken het, toentertijd Franse, Elzas-Lotharingen, binnen. Het Eerste Leger viel uit de richting van Trier, net ten oosten van Luxemburg, de linkerflank van de Franse hoofdmacht, het Leger van de Rijn onder leiding van keizer Napoleon III die zich voor Metz had opgesteld, aan. Het Tweede Leger richtte zich eveneens op de Franse

Frictie op het slagveld

---

hoofdmacht en kwam uit de richting van Kaiserslautern. Het Pruisische Derde Leger kwam iets meer naar het oosten de grens over vanaf Landau om het Franse Eerste legerkorps aan te vallen dat los was van de hoofdmacht en onder bevel stond van generaal MacMahon.⁴²

De Pruisische kroonprins Frederik Willem, de bevelhebber van het Derde Leger, had in de eerste dagen van de oorlog bij Wissembourg al met succes slag geleverd tegen het Eerste legerkorps van MacMahon. MacMahon had zich in zuidelijke richting teruggetrokken en Frederik Willem veronderstelde dat zijn tegenstander naar Straatsburg zou gaan. De Pruisische kroonprins wilde zich aansluiten bij het Eerste en Tweede Leger, maar niet voordat hij het gebied waarin hij zich bevond, de oostelijke Vogezen, controleerde en het definitief verslaan van MacMahon's korps was daarvoor een vereiste. Frederik Willem zette de achtervolging in met in het midden het Pruisische V en XI korps die in de richting van Wörth en Soultz optrokken. Op zijn rechterflank had Frederik Willem het Beierse II korps dat marcheerde naar Lembach en op zijn linkerflank de Baden-Württemberger divisies die zich richtten op Aschbach.⁴³

Een op verkenning gestuurde huzaar deed op 5 augustus een verrassende ontdekking: MacMahon had zich helemaal niet naar Straatsburg teruggetrokken, maar was met zijn legerkorps na de Slag bij Wissembourg slechts enkele kilometers naar het zuiden afgezakt en had ter hoogte van Froeschwiller zijn positie ingenomen. MacMahon wilde koste wat kost Froeschwiller beschermen aangezien dit een belangrijke plek innam in de Franse verdedigingslinie en een communicatieknooppunt was. Frederik Willem was per toeval op zijn tegenstander gestuit en besloot de Fransen op zeven augustus door middel van een *Kesselslacht*, waarbij een legerkorps de vijand op een plek houdt terwijl ander korpsen een omtrekkende beweging maken om de tegenstander in de flank en de rug aan te vallen, te vernietigen. Het liep allemaal anders. De Baden-Württembergers en de Beieren stuitten al op zes augustus bij Wörth toevallig op de Franse linies. Frederik Willem wilde proberen de slag uit te

---

⁴² G. Wawro, *The Franco-Prussian War: The German Conquest of France in 1870-1871* (Cambridge 2003) 85-88.

⁴³ Wawro, *The Franco-Prussian War*, 121.

Frictie op het slagveld

---

stellen tot zeven augustus, maar het was al te laat. De Franse en Pruisische legers hadden elkaar gevonden en de slag was begonnen.⁴⁴

De Slag bij Wörth

Het plaatsje Wörth ligt aan de zuidelijke uitlopers van de Vogezen, in heuvelachtig en bosrijk gebied op zo'n 140 kilometer ten oosten van Metz. Er stroomt een riviertje langs Wörth, de Sauer, waarbij Wörth op de linkeroever ligt. Er was destijds bij Wörth één brug over de Sauer, hier overheen liep een weg in de richting van het verder oostelijk gelegen Soultz. Ten noorden van Wörth ligt het Froeschwillerbos en het dorp Langensoultzbach en op zo'n twee kilometer ten westen van Wörth ligt het plaatsje Froeschwiller, waar de Fransen zich hadden opgesteld. Froeschwiller ligt op een heuvelrug en de Fransen hadden een perfect overzicht over het lager gelegen Wörth. Er was vanaf deze positie een ruim schootsveld in alle richtingen, inclusief het kruispunt Wörth en de Sauer. Een ideale situatie voor de Franse artillerie en de nieuwe *chassepot* geweren van de infanterie.⁴⁵

MacMahon had op zijn linkerflank, in het Foerschwillerbos, de 1e Divisie opgesteld, onder aanvoering van Ducrot en als reserve de 2e Divisie van Pellé achter het dorp Neehwiller. In het midden van zijn linie had de 3e Divisie van Raoult zich ingegraven en bij de open velden op de rechterflank stond de 4e Divisie van Lartigue. Ongeveer vijf kilometer naar het westen en zuiden, bij respectievelijk Reichshoffen en Eberbach, was de Franse cavalerie gepositioneerd.⁴⁶ Tegenover het leger van MacMahon stonden de troepen van de Pruisische kroonprins Frederik Willem. Deze legereenheden kwamen uit verschillende staten die na de oorlog samengesmolten werden tot het Duitse Keizerrijk. Pruisen had in het Derde Leger de grootste afvaardiging, gevolgd door Beieren en Baden-Württemberg. Op de rechterflank, bij het Froeschwillerbos, stonden de 4^e en 5^e divisies van het II Beierse korps geleid door Von Hartmann. Tegenover Raoult, in het centrum, waren de Pruisische 9^e en 10^e Divisie van het V korps, onder leiding van generaal Kirchbach, en de divisie

---

⁴⁴ Wawro, *The Franco-Prussian War*, 121-123.

⁴⁵ Ibidem, 123.

⁴⁶ Ibidem, 122-123.

Fricctie op het slagveld

Baden-Württembergers opgesteld. De linkerflank, in het zuiden, werd bestreken door de Pruisische 21^e en 22e Divisie van het XI korps, aangevoerd door Von Bose. Iets meer naar het noordoosten, bij Lembach, was nog het I Beierse korps onderweg. MacMahon beschikte in totaal over 50.000 man. Het grootste deel van het leger van Frederik Willem was nog onderweg en hierdoor redelijk verspreid, maar als het op één plek werd samengetrokken, was de totale sterkte 100.000 man. MacMahon was qua getalssterkte niet te benijden: voor elke Fransman zouden er twee Pruisen zijn, mocht Frederik Willem het voor elkaar krijgen zijn volledige leger te centreren bij Wörth. Qua vuurkracht zou het een spannende krachtmeting kunnen worden. MacMahon had achtenveertig *mitrailleuses* tot zijn beschikking, naast honderdzevenennegentig stuk veldartillerie. Tevens was het Franse leger uitgerust met de nieuwe, snelvurende, *chassepot* geweren, die ook nog eens over een groot bereik beschikten. Frederik Willem kon daarentegen maar liefst driehonderdzestig kanonnen in het veld brengen. Hiermee kon hij allesvernietigende bombardementen uitvoeren op de Franse stellingen.⁴⁷

De aanval begon in het centrum van de linie, nadat Kirchbach zijn artillerie in stelling had gebracht. Zijn 9^e en 10^e divisie waren de eersten die in colonne optrokken richting de Fransen. Ze kwamen niet ver. Een spervuur van *mitrailleuses* en sluipschutters bracht de Pruisische opmars snel tot staan. De Pruisische infanteristen werden letterlijk aan flarden geschoten.⁴⁸ De Baden-Württembergers probeerden de Pruisen nog te hulp te schieten, maar de Sauer belette hen een snelle opmars. Op diverse plekken langs de linie werd er aangevallen door de Pruisische troepen, maar overal werd de opmars gestuit door het moordende vuur van de Fransen. In het noorden, in het bos van Froeschwiller, waren de Beierse divisies in gevecht geraakt met de Algerijnse zoeaven van Ducrot. De zoeaven stonden bekend om hun genadeloosheid en zaaiden angst in de Beierse gelederen. In formatie vechten was in het bos onmogelijk, de soldaten werden gedwongen zich in compagniesterkte langzaam een weg naar voren te vechten. Op een gegeven moment werden het constante

---

⁴⁷ G.F.R. Henderson, *The Battle of Wörth, August 6th, 1870* (Westport 2010) 5-7.

⁴⁸ Wawro, *The Franco-Prussian War*, 124.

Frictie op het slagveld

---

vuur en de bizarre geluiden die de Algerijnen maakten de Beierse troepen teveel en vluchtten ze terug over de Sauer.⁴⁹

Over de gehele linie verging het de Pruisen hetzelfde, ze waren simpelweg niet in staat om tegen een helling, onder constant en hevig vuur, vooruit te komen. De rivier de Sauer maakte het er ook niet makkelijker op om op te rukken. Frederik Willem was aan het begin van de middag zelf gearriveerd op het slagveld. Hij overzag de situatie en beval al zijn eenheden in de omgeving zich naar Wörth te begeven. De Pruisische artillerie begon zijn aandeel aan de strijd te leveren door de geschutsposities van de Fransen uit te schakelen. Langzaam maar zeker veranderde de situatie en kregen de Pruisische eenheden door de vernietiging van grote aantallen *mitrailleuses* en het Franse veldgeschut, weer meer bewegingsvrijheid. Op de Franse rechterflank staken de divisies van Von Bose's XI korps de Sauer over en begonnen zich een weg richting de heuvel te vechten. De Franse rechterflank was onderbezet en Von Bose ondervond dan ook niet veel weerstand bij zijn opmars. MacMahon zag zijn rechterflank ernstig bedreigd en besloot om zijn zware cavalerie, in de vorm van kurassiers, in te zetten tegen de Pruisen die zich op dat moment op open terrein bevonden. Een ware muur van paarden stormde op de Pruisen af, maar ruw en half bebost terrein braken de charge van de cavalerie. Het momentum ging verloren en Pruisisch geweer- en artillerievuur deden de rest. De cavaleriecharge was een mislukking geworden en Von Bose kreeg de kans om zijn troepen te hergroeperen en zijn opmars richting Foerschwiller voort te zetten.⁵⁰

De Franse infanteristen zagen de Pruisen van alle kanten langzaam naderen en begonnen in het wilde weg te schieten waardoor zij niet alleen ook eigen troepen raakten, maar bovendien een rookgordijn opwierpen waardoor de Pruisen hen ongezien konden naderen. Hierdoor verloren de Fransen een belangrijk voordeel dat zij hadden van de *chassepot*, namelijk het grote bereik. De Pruisen konden de Fransen, door ze dichterbij te naderen, nu ook onder vuur nemen. Op de Franse rechterflank werd de situatie onhoudbaar en daar brak de linie dan ook. De eenheden van Latrigue sloegen op de vlucht en legden de rechterflank van Raoult bloot,

---

⁴⁹ Wawro, *The Franco-Prussian War*, 129.

⁵⁰ *Ibidem*, 131-133.

Frictie op het slagveld

---

waardoor deze op zijn beurt weer in de flank aangevallen werd. Op de linkerflank, in het Foerschwillerbos, gaven de Pruisische aantallen de doorslag en werden de zoeaven letterlijk tot de laatste man uitgeschakeld. De Pruisische druk bleef aanzwellen en werd onhoudbaar, zodat om vijf uur in de middag de slag voor de Fransen definitief verloren was.⁵¹

De overwinning bij Wörth had grote gevolgen voor de rest van de campagne. MacMahon was, zoals gepland door Frederik Willem, niet meer in staat zich aan te sluiten bij het Leger van de Rijn van Napoleon III en bovendien verdreven uit de Vogezen. Ook had zijn leger grote materiële schade geleden, doordat zijn troepen in hun vlucht al hun wapens en goederen hadden achter gelaten. Wat MacMahon nog over had aan troepen, was hierdoor niet eens in staat om te vechten. De verliezen waren aan beide zijden enorm: de Fransen hadden 8.000 doden en gewonden en de Pruisen 9.200 plus bijna 1.500 vermisten.⁵² De vuurkracht van de twee partijen waren debet aan deze aantallen. De Fransen maakten met hun effectieve *chassepot* en *mitrailleuse* in het begin van de strijd gehakt van de Pruisen, maar naarmate de slag vorderde, kregen de Pruisen de overhand door met zware artillerie bombardementen de Franse stellingen volledig in puin te schieten. De vuurkracht was ten opzichte van de Slag bij Talavera enorm toegenomen, maar zou slechts een voorbode zijn van wat de Eerste Wereldoorlog zou brengen.

Frictie bij Wörth

Fysieke omstandigheden

Het terrein rondom Wörth bracht allerlei nadelen met zich mee. Er was weinig ruimte om de artillerie te ontplooiën en het terrein was, behalve in het Rijndal aan de zuidzijde, ongeschikt voor de inzet van cavalerie. De rivier de Sauer was een grote hindernis die langs het gehele front liep. Het bos blokkeerde het zicht van de Franse bevelhebber en zorgde ervoor dat deze nooit zijn hele linie in het zicht had. Andere fysieke omstandigheden bemoeilijkten de strijd ook. 's Ochtends was het mistig en was de grond zacht, wat ongunstig was voor het verplaatsen van artillerie en de inzet

---

⁵¹ Wawro, *The Franco-Prussian War*, 134.

⁵² Henderson, *The Battle of Wörth*, 46-47.

Fricctie op het slagveld

---

van cavalerie. 's Middags was het erg warm wat nadelige gevolgen had voor de prestaties van de infanteristen.⁵³

De cavaleriecharge vanaf de Franse rechterflank werd verhinderd door greppels, hoptuinen en overige gewassen. De Pruisen hadden al besloten dat zij vanwege het oneffen terrein, de dorpen en de dichte bossen, hun cavalerie niet zouden inzetten.⁵⁴

De fricctie als gevolg van de fysieke omstandigheden was bij Wörth van groot belang. Het falen van de Franse cavaleriecharge door het moeilijke terrein kan als doorslaggevend gezien worden, maar ook het bos in het noorden en de Sauer zorgden voor grote hinder.

Inzet van de eigen troepen

De onzorgvuldig gekozen posities van de Fransen zorgden van meet af aan al voor de nodige problemen. Diverse regimenten stelden zich door elkaar op waardoor de tactische eenheid verdween en de troepen nog maar moeilijk te commanderen waren. De Franse artillerie was niet volledig ontplooid, terwijl daar wel gelegenheid voor was. Het geschut dat wel was ontplooid stond verspreid over de linie en veranderde gedurende de strijd bovendien steeds van positie, waardoor er geen geconcentreerd vuur uitgegeven kon worden.⁵⁵ De Franse infanterie ontving op zijn beurt wel de volle kracht van de Pruisische artillerie. Langs het hele front, behalve op de linkerflank, werden de troepen blootgesteld aan Pruisisch kanonvuur.⁵⁶ Toen de Fransen een aanval van de Pruisen hadden afgeslagen en in de tegenaanval gingen konden zij zichzelf niet bedwingen en hielden ze geen rekening met het culminatiepunt. Ze gingen te ver door in hun achtervolging, werden vervolgens zelf weer aangevallen en moesten zich met zware verliezen weer terugtrekken.⁵⁷

Vooraf de gebrekkige opstelling van de troepen aan Franse zijde had grote gevolgen voor het verloop van de strijd. Als MacMahon ervoor had gezorgd dat zijn troepen artilleriebombardementen konden doorstaan, dan hadden ze het wellicht langer uitgehouden.

---

⁵³ Henderson, *The Battle of Wörth*, 2-12.

⁵⁴ Ibidem, 62.

⁵⁵ Ibidem, 13-15.

⁵⁶ Ibidem, 37.

⁵⁷ Ibidem, 38.

Fricctie op het slagveld

De dreiging en het optreden van de vijand

De Slag bij Wörth werd gekenmerkt door de enorme hoeveelheid afgegeven vuur. Een bataljon Beieren dat uit het bos kwam vuurde eenmaal op open terrein 56.000 patronen af.⁵⁸ De Pruisische artillerie had aan het einde van de dag bijna 10.000 granaten afgeschoten, een bijzonder grote hoeveelheid voor die tijd.⁵⁹ Het vuur van de *mitrailleuses* en de *chassepot* droegen op hun beurt ook bij aan de voortdurende hagelbui van rondvliegend metaal. De dreiging kwam voor beide partijen van alle kanten en gedurende de hele slag werden eenheden dan ook vastgepind door vijandelijk vuur wat de opmars aanzienlijk vertraagde, in sommige gevallen stopte of zelfs omhoog tot een gedwongen terugtocht.⁶⁰

Fysieke dreiging van vijandelijke troepen zorgde eveneens voor frictie. Een grote omtrekkende beweging van Pruisische troepen door het Niederwald drukte zwaar op het moreel van de Fransen waardoor de wil om door te vechten behoorlijk verminderde.⁶¹

Het gebrek aan kennis

In de literatuur heb ik geen aanwijzingen kunnen vinden van frictie aan Franse zijde die ontstaan is door het gebrek aan kennis. Aan Pruisische zijde wel. Kroonprins Frederik Willem was niet op de hoogte van de positie van het leger van MacMahon. Zo kon het gebeuren dat de Pruisische eenheden in contact kwamen met die van de Fransen en dat de slag een dag eerder dan gepland plaatsvond. Von Kirchbach (V korps) en Von Bose (XI korps) wisten niet van elkaar wat er gebeurde, maar dit had geen grote gevolgen. Het gebrek aan kennis was geen grote bron van frictie bij de Slag bij Wörth.

Fricctie in de tweede helft van de negentiende eeuw

De voornaamste bronnen van frictie bij de Slag bij Wörth waren typerend voor die periode. Er werd nog steeds in formaties gevochten - al was dat al een stuk minder dan in 1809 - waardoor het terrein al snel gevolgen

---

⁵⁸ Wawro, *The Franco-Prussian War*, 135.

⁵⁹ Henderson, *The Battle of Wörth*, 48.

⁶⁰ Ibidem, 21.

⁶¹ Ibidem, 36.

Fricctie op het slagveld

---

kon hebben voor het verloop van de strijd. Het behouden van eenheid van de troepen was een grote uitdaging omdat de formaties moeilijk in stand te houden waren. Hierdoor was het lastig om alle troepen orders te blijven geven. De fysieke omstandigheden waren in 1870 dus nog steeds bepalend voor het verloop van de strijd en konden een grote bron van frictie vormen.

Aan inzet ontbrak het bij de Slag bij Wörth niet. Zowel de Fransen als de Pruisen lieten zich niet makkelijk uit het veld slaan. De beginopstelling van de Fransen was wel een bron van frictie. Zoals hierboven al is beschreven, waren de Franse infanteristen een makkelijk en onbeschermd doelwit voor de Pruisische artillerie. MacMahon had wellicht niet gerekend op een dergelijk artillerievuur. De kanonnen hadden in de jaren voor 1870 belangrijke ontwikkelingen doorgemaakt en hadden enorm aan vuurkracht en bereik gewonnen.⁶²

Deze ontwikkeling, samen met de ontwikkelingen op het gebied van klein kaliber wapens, droeg bij aan misschien wel de grootste bron van frictie van die periode: de dreiging van de vijand. Of beter gezegd: de dreiging van de vuurkracht van de vijand. Zoals we hebben gezien bij de Slag bij Wörth werd het manoeuvreren vrijwel onmogelijk gemaakt door de voortdurende dreiging van vijandelijk vuur. De infanterie-eenheden werden constant van alle kanten onder vuur genomen en konden zich niet vooruit verplaatsen. Het voortdurende artillerievuur door de Pruisen brak uiteindelijk de Franse wil om te vechten.

Bij de Slag bij Wörth waren de fysieke omstandigheden, en dan met name het terrein, en het de dreiging en het optreden van de vijand de grootste bronnen van frictie. De inzet van de eigen troepen was over het algemeen geen bijzondere bron van frictie en het gebrek aan kennis lijkt al helemaal niet voor problemen te hebben gezorgd.

De oorlogvoering aan het einde van de negentiende eeuw kenmerkte zich door een behoud van oude waarden, het vasthouden aan statische gevechtsformaties, en de inzet van moderne middelen. Aan het begin van de twintigste eeuw zou het grootste conflict sinds de Zevenjarige oorlog

---

⁶² M. Howard, *War in European History* (Oxford 2001) 120.

Frictie op het slagveld

---

een verandering forceren in het eerste kenmerk en de ontwikkeling van het tweede kenmerk tot een hoogtepunt komen.

Hoofdstuk 4

De Slag bij Neuve Chapelle, 1915

Bundesarchiv, Bild 146-2008-0075
Foto: o. Ang. | 12. März 1915

De Campagne

Al snel na de start van de Eerste Wereldoorlog op 1 augustus 1914 liep de oorlog aan het westfront vast. Zowel de Duitsers als de Fransen en Britten groeven zichzelf in en legden langs het gehele front, dat liep van de Noordzee tot aan de Zwitserse Alpen, een systeem van loopgraven aan dat versterkt werd door bunkers en prikkeldraadversperringen.⁶³ Na de winter van 1914/1915 hoopten de Geallieerden (de Fransen en de Britten) een doorbraak te forceren doormiddel van een lenteoffensief. Op drie plekken zouden zij de aanval inzetten: bij Perthes, in de buurt van Reims; bij Esparges, tussen Metz en Verdun, en bij Neuve Chapelle, ten oosten van Lille. Het zou een *joint* campagne worden tussen de Fransen onder

---

⁶³ G. Parker, *The Cambridge Illustrated History of Warfare: The Triumph of the West* (Cambridge 2005) 270.

Fricctie op het slagveld

---

leiding van generaal Joseph Joffre en de Britten onder het bevel van Sir John French. De lente van 1915 was het perfecte moment voor een dergelijke campagne omdat de Duitsers steeds meer troepen naar het oostfront moesten sturen om daar de Russen te bevechten.⁶⁴ French moest echter ook troepen leveren voor de Britse operatie bij de Dardanellen in Turkije. Joffre vond als gevolg hiervan het lenteoffensief aan het westfront een te groot risico en besloot dat de Fransen het er niet op zouden wagen. Sir French echter was vastberaden om de waarde van de aanwezigheid van het *British Expeditionary Force* (BEF) op het vasteland van Europa aan te tonen en wilde de aanval op eigen houtje doorzetten.⁶⁵

Het plan van French was om Neuve Chapelle te veroveren en van daaruit de aanval in te zetten op de heuvel bij Aubers, deze te veroveren en op die manier Lille te bedreigen. Het doel hiervan was om de beweging terug te krijgen in de oorlog.⁶⁶ French besloot om deze aanval uit te voeren met de Britse 7^e en 8^e divisies (samen het IV Korps) en het Indiase Korps onder leiding van generaal Sir Douglas Haig.⁶⁷ De voorbereiding op de strijd ging gepaard met een uitgebreide bestudering van de Duitse stellingen. Hiervoor werd voor het eerst in de geschiedenis succesvol gebruik gemaakt van luchtfoto's die gemaakt werden vanuit vliegtuigen. De gewonnen informatie werd gedeeld met de officieren die de aanval moesten uitvoeren.⁶⁸ Er werd tevens een enorme hoeveelheid artillerie richting Neuve Chapelle gedirigeerd om een massaal inleidend bombardement op de Duitse stellingen los te laten. De datum waarop de aanval zou moeten beginnen werd 10 maart. Vanaf 7 maart werden de Britse troepen naar het front verplaatst waar zij in de avond van de negende de aanvalsposities innamen. De meeste voorbereidingen voor de aanval waren door andere eenheden getroffen. De Britse linies waren versterkt, de communicatieloopgraven hersteld, er waren tot ver voorbij de eigen linies houten tramrails aangelegd om de bevoorrading tijdens de strijd te vergemakkelijken, en de weg naar het front was verbeterd om

---

⁶⁴ G. Bridger, *Battleground Europe: The Battle of Neuve Chapelle* (Barnsley 2005) 16.

⁶⁵ J.H. Johnson, *Stalemate! Great Trenchwarfare Battles* (Londen 1999) 21.

⁶⁶ J. Baynes, *Morale, A Study of Men and Courage. The Second Scottish Rifles at the Battle of Neuve Chapelle 1915* (New York 1967) 57-58.

⁶⁷ Johnson, *Stalemate!*, 22.

⁶⁸ Bridger, *Battleground Europe*, 22.

Frictie op het slagveld

---

snel extra troepen aan te kunnen voeren.⁶⁹ Alles was gereed voor de aanval die op 10 maart om 7.30 uur zou beginnen.

De Slag bij Neuve Chapelle

Neuve Chapelle ligt in Noord-Frankrijk, op zo'n 15 kilometer ten zuiden van de Frans-Belgische grens en op 26 kilometer afstand ten westen van Lille. Het dorp bestond in 1915 slechts uit wat boerderijen, enkele huizen, een kasteel, een kerk en een brouwerij. Ten zuidoosten van de dorpskern ligt het Bois du Biez en om het dorp heen lagen, en liggen nog steeds, akkervelden.⁷⁰ In oktober 1914 was er ook al hevig gevochten in de omgeving. De Britten en de Duitsers vochten toen een verbeterde strijd om het bezit van de streek, die gewonnen werd door de Duitse troepen die overigens voor het eerst in de geschiedenis tijdens de strijd chemische wapens inzetten.⁷¹ Neuve Chapelle was in maart 1915 niet meer dan een vooruitgeschoven bevoorradingshoofdkwartier van het Duitse leger.⁷² Ondanks de beperkte strategische waarde, hadden de Duitse troepen hun posities versterkt met een grote hoeveelheid prikkeldraad, machinegeweernesten en waren de huizen gebarricadeerd en omgebouwd tot versterkte defensieve posten.⁷³

De Britse linies lagen aan de west- en zuidwestkant van het dorp, in een L-vorm. De linkerflank, rug van de L, werd van noord naar zuid bezet door respectievelijk de 7^e Divisie (22^e Brigade) en de 8^e Divisie (23^e en 25^e Brigades). De rechterflank, de voet van de L, werd bezet door het Indiase Korps (de Meerut Divisie bestaande uit de Dehra Dun, Bareilly en Gharwali Brigades). De Duitse troepen waren eenheden van het VII Korps (met als eigen korpstroepen het 11^e *Jäger Bataljon*) bestaande uit de 13^e Divisie (25^e en 26^e Brigades), de 14^e Divisie (27^e en 79^e brigades) en de 6^e Beierse Reserve Divisie (12^e en 14^e Beierse Reserve Brigade). Ook waren er enkele regimenten aanwezig van het XIX Korps, 24^e Divisie (47^e en 48^e Brigade) en 40^e Divisie (88^e en 89^e Brigades).⁷⁴ Hun frontlinie liep van

---

⁶⁹ Baynes, *Morale*, 60.

⁷⁰ Johnson, *Stalemate!*, 23.

⁷¹ Bridger, *Battleground Europe*, 11.

⁷² Baynes, *Morale*, 62.

⁷³ Johnson, *Stalemate!*, 23.

⁷⁴ Bridger, *Battleground Europe*, 136-139.

Fricctie op het slagveld

---

noord naar zuid, net ten westen van het dorp op enkele honderden meters van de Britse linies.

Om 7.30 barstte het inleidende bombardement los. Uit 342 stukken geschut daalden 35 minuten lang granaten neer op de Duitse linies.⁷⁵ Het bombardement bestond uit drie fases. In de eerste fase werden de prikkeldraadversperringen onder vuur genomen om deze kapot te schieten en zo de doorgang voor de infanterie te vergemakkelijken. De tweede fase was bedoeld om de Duitse posities te bestoken en zo het moraal van de Duitse troepen een klap toe te brengen. In de derde en laatste fase, na het begin van de opmars van de infanterie, werd het vuur gericht op de achter de eerste linies liggende communicatieloopgraven om de aanvoer van Duitse troepen en munitie te verhinderen.⁷⁶ Om 08.15 gingen de Britse troepen *over the top* van de loopgraven. De aanval verliep op de rechterflank, bij de 8^e Divisie en het Indiase Korps redelijk goed. De artillerie had zijn werk goed gedaan en de prikkeldraadversperringen waren er vernietigd. Op de linkerflank echter liep de aanval uit op een drama. De artillerie was te laat gearriveerd en had niet de kans gekregen om de Duitse verdediging voldoende te bombarderen. Het gevolg was dat de Britse troepen van de 23^e Brigade te maken kregen met de dodelijke combinatie van de nieuwe strijdmiddelen: het prikkeldraad en het machinegeweer. De infanteristen kwamen vast te zitten in het prikkeldraad en waren vervolgens een makkelijk doelwit voor de Duitse machinegeweerschutters. Hele eenheden werden in een mum van tijd gedecimeerd. Over het algemeen was de aanval op de ochtend van 10 maart een succes. Aan het begin van de middag was het dorp veroverd, maar de vijand was nog niet verdreven, laat staan verslagen.⁷⁷

Om 14.00 uur was een nieuwe aanval gepland, maar deze moest worden uitgesteld omdat er zich in de linie nog een kleine Duitse positie bevond die nog niet verslagen was. Toen deze troepen waren uitgeschakeld bleken enkele Britse eenheden nog niet op hun plek en werd de aanval wederom uitgesteld. Om 17.30, toen het bijna donker was, werd de opmars hervat, maar deze kwam ook bijna weer direct tot

---

⁷⁵ Martin Gilbert, *First World War* (Londen 1995) 132.

⁷⁶ Baynes, *Morale*, 60.

⁷⁷ Johnson, *Stalemate!*, 24-25.

Frictie op het slagveld

---

stilstand. De Duitsers hadden de gelegenheid, die ze werd geboden door de vertraging aan Britse zijde, aangegrepen om hun linies ter versterken met verse troepen. Daardoor stuitten de Britten op een overweldigend Duits vuur. De Indiërs op de rechterflank konden doorstoten tot aan het Bois du Biez, maar werden daar tot staan gebracht. De eerste aanvalsdag eindigde zo met zware verliezen en slechts enkele honderden meters vooruitgang.⁷⁸

In de nacht van 10 op 11 maart werkten de Duitsers hard om een tweede aanval af te kunnen slaan. Ze versterkten hun posities en lieten extra machinegeweren en reservetroepen aanrukken. Tevens werd een eenheid met de sterkte van een divisie naar Neuve Chapelle gestuurd ter voorbereiding van een tegenaanval. Aan Britse zijde werden de plannen bedacht voor de aanval op 11 maart. Deze zou om 07.00 uur moeten beginnen na een bombardement van slechts vijftien minuten. De beperkte beschikbaarheid van granaten liet een uitgebreider bombardement niet toe.⁷⁹ De 7^e en 8^e Divisie zouden de aanval richten op de heuvel bij Aubers achter Neuve Chapelle en het Indiase Korps zou oprukken door het Bois du Biez. Om 06.45 startte het bombardement. Er was bij het bepalen van de doelen van het bombardement echter geen rekening gehouden met de nieuw aangelegde Duitse stellingen. Deze werden dus niet gebombardeerd en dat leidde ertoe dat de infanteristen tijdens de aanval tegen een moordend vuur aanliepen. De aanvallen in de ochtend van 11 maart liepen vast. In de middag werd er een tweede poging gedaan, maar ook deze leidde tot niets anders dan veel slachtoffers. Op 11 maart werd er geen vooruitgang geboekt.⁸⁰

Generaal Haig gaf het bevel tot een nieuwe aanval in de ochtend van 12 maart, maar de Duitsers hadden 's nachts zes bataljons versterkingen aangevoerd om bij het ochtendgloren een tegenaanval uit te voeren. Om 05.30 vielen 16.000 Duitse soldaten, na een bombardement van een uur, over de gehele linie de Britse stellingen aan. Het verliep de Duitsers echter niet veel beter dan de Britten. Ook zij liepen tegen prikkeldraadversperringen en machinegeweevuur aan. De Duitse

---

⁷⁸ Johnson, *Stalemate!*, 26.

⁷⁹ Baynes, *Morale*, 77.

⁸⁰ Johnson, *Stalemate!*, 27.

Fricie op het slagveld

---

tegenaanval mislukte. De Britse staf verzuimde om van de situatie gebruik te maken door geen achtervolging in te zetten waardoor een kans op terreinwinst verkeken was.⁸¹ Generaal Haig liet de door hem geplande aanval doorgaan en om 10.30 uur verlieten de Britse troepen wederom hun stellingen. Op een enkel succes na, werd er weer weinig vooruitgang geboekt. Dit waren echter niet de berichten die Haig op zijn hoofdkwartier te horen kreeg. Haig was in de veronderstelling dat er een belangrijke positie was veroverd, terwijl het in werkelijkheid slechts ging om een klein succes bij een Duitse stelling. Hij gaf het bevel voor een aanval die 'ongeacht de verliezen of het gebruik van reserves' om 15.00 uur moest beginnen. Hij bracht achter de linies zelfs de cavalerie in positie om de Duitsers snel te kunnen achtervolgen en de doorbraak definitief te maken. Zover zou het echter niet komen. Door ontstane verwarring in de Britse gelederen moest de aanval keer op keer worden uitgesteld. De enige eenheid die, zij het met weinig succes, daadwerkelijk tot de aanval overging was de 25^e Brigade. Verder kwamen de Britten nergens langs de linie tot een aanval. De verwarring duurde tot de avond viel en er werd besloten om de aanval maar in zijn geheel af te blazen.⁸² Er zou voorlopig geen nieuwe aanval meer komen en de veldslag was voorbij.

Zowel de Britten als de Duitsers hadden ongeveer 13.000 soldaten verloren in een strijd die uiteindelijk geen enkele doorbraak forceerde. De Duitsers hadden de sector nog steeds in handen en hun posities rondom Neuve Chapelle zelfs versterkt. Het inbeweging brengen van het westfront was ook niet gelukt en de frontlijn zou tot het einde van de oorlog nagenoeg gelijk blijven.⁸³ De Eerste Wereldoorlog was een oorlog waarin het defensief absoluut de boventoon voerde en beweging eerder een uitzondering dan een regel was. Zoals we zullen zien, zou de Tweede Wereldoorlog van een totaal andere aard zijn.

---

⁸¹ Johnson, *Stalemate!*, 27-28.

⁸² Ibidem, 29.

⁸³ Ibidem, 31.

Frictie op het slagveld

Frictie bij Neuve Chapelle

Fysieke omstandigheden

De Slag bij Neuve Chapelle zou het begin moeten zijn van een lenteoffensief. De lente leek begin maart 1915 echter nog bijzonder ver weg. Het was erg koud en het terrein was moeilijk begaanbaar door regen en sneeuw.⁸⁴ Daarnaast maakte mist het moeilijk om de bewegingen van de vijand te zien. Het gevolg hiervan was, dat er tijdens de slag geen verkenningsvluchten konden worden gemaakt en de nieuwe Duitse stellingen en troepen bewegingen niet werden opgemerkt. Ook de artillerie kon als gevolg van de mist niet goed observeren en geen nieuwe doelen stellen met alle gevolgen van dien voor de infanterie.⁸⁵ Net zoals bij de Slag bij Wörth, maakte het voortdurende kabaal van geweer-, machinegeweer- en artillerievuur het communiceren tussen de troepen behoorlijk lastig.⁸⁶

Inzet van de eigen troepen

Vooral in de voorbereiding en de bedachte tactieken ging er van alles mis als gevolg van het inadequate reageren van de officiersstaf. Waar het precies misging is onbekend, maar het feit dat twee 6-inch houwtser batterijen niet op tijd arriveerden en de aanval op het betreffende deel van de Duitse stellingen toch doorging is een bijzonder grote blunder. Dat er geen maatregelen werden getroffen terwijl toch bekend was dat het geschut later zou arriveren, maakt het nog erger. Daar waar de artillerie wel op tijd in gereedheid was gebracht waren de resultaten ook niet altijd even goed. Dikwijls waren de bombardementen onvoldoende om de Duitse prikkeldraadversperringen aan stukken te schieten wat grote verliezen bij de infanterie tot gevolg had.⁸⁷

Bij de Britten was ook de militaire doctrine een factor die voor frictie zorgde. De communicatie verliep bijzonder stroef en omslachtig door de bureaucratische manier waarop de communicatie diende te verlopen binnen de Britse krijgsmacht. Als gevolg hiervan verliepen het besluitvormingsproces en de communicatie traag en ging er kostbare tijd

---

⁸⁴ Bridger, *Battleground Europe*, 24.

⁸⁵ Baynes, *Morale*, 66.

⁸⁶ *Ibidem*, 72.

⁸⁷ Johnson, *Stalemate!*, 25.

Fricctie op het slagveld

---

verloren. Dit was één van de veroorzakers van frictie met de grootste gevolgen bij de Slag bij Neuve Chapelle. Gedurende de hele slag was er aan Britse zijde vertraging in de communicatie waardoor aanvallen keer op keer uitgesteld werden en er veel verwarring ontstond.⁸⁸

De Slag bij Neuve Chapelle was, vooral aan Britse zijde, een goed voorbeeld van hoe gebrekkige organisatie kan leiden tot falen. Er werden door de stafofficieren veel fouten gemaakt en situaties werden verkeerd beoordeeld. Organisatorisch was het een drama, wat leidde tot vertragingen en de daarop volgende uit- en uiteindelijke afstel van diverse aanvallen.⁸⁹

De dreiging en het optreden van de vijand

Aan het begin van de slag werden de Duitsers op diverse punten teruggedreven, maar daar waar de Duitse stellingen niet of nauwelijks waren aangetast door de Britse artillerie, kwam de Britse opmars al snel tot stilstand. Prikkelraad en machinegeweren hielden de Britten gedurende de hele slag op afstand. De combinatie van deze moderne middelen zorgden op het tactisch niveau voor een patstelling, maar dit werkte door tot op het militair strategisch niveau waardoor pogingen om een doorbraak te forceren, zoals bij Neuve Chapelle, tegelijk noodzakelijk en dodelijk werden.

Gebrek aan kennis

Een groot probleem voor de Britten bij de Slag bij Neuve Chapelle vormde een gebrek aan kennis over wat er gebeurde binnen de eigen gelederen. Een aantal keren waren eenheden niet op de hoogte van wat er gebeurde en daardoor deden ze niet wat er van ze werd verwacht.⁹⁰ Een voorbeeld hiervan is de passiviteit van de Dehra Dun Brigade als gevolg van het gebrek aan kennis van wat er zich op hun flank afspeelde.⁹¹ Een ander voorbeeld is een hevige miscommunicatie tussen twee brigades die van elkaar dachten dat de ander de aanval zou annuleren en vervolgens

---

⁸⁸ Bridger, *Battleground Europe*, 55, 63-64, 75, 86.

⁸⁹ Bridger, *Battleground Europe*, 106-107.

⁹⁰ Baynes, *Morale*, 72.

⁹¹ Bridger, *Battleground Europe*, 53.

Fricctie op het slagveld

---

allebei niet gingen.⁹² Wellicht van grotere invloed was de gebrekkige communicatie met het hoofdkwartier. Omdat de officieren daar niet wisten wat er zich op het slagveld afspeelde, werden geen reserves ingezet wanneer dat nodig was.⁹³ Het beste voorbeeld is misschien wel het bericht dat Haig bereikte over de verovering van de Mauquissart door een onderdeel van de 7^e Divisie. Dit was niet waar, maar zette Haig wel aan tot zijn eis de aanval voort te zetten, ongeacht de verliezen.⁹⁴ Het gebrek aan kennis over de posities van de eigen troepen leidde ook tot problemen met de artillerie. Soms konden zij niet vuren omdat er werd gedacht dat er eigen troepen in een bepaald gebied aanwezig waren en soms was dat inderdaad zo, maar werd het vuur toch geopend met slachtoffers aan eigen zijde tot gevolg.⁹⁵

Een probleem van andere aard was, dat door de vele slachtoffers ook de kennis over het terrein verloren ging: kaarten van het terrein waren uitgedeeld aan de officieren die de aanvallen moesten leiden, maar deze officieren en hun onderofficieren stierven bijna allemaal. Het gevolg hiervan was, dat diverse eenheden niet meer wisten waar ze zich bevonden en wat ze moesten doen.⁹⁶

Fricctie in de Eerste Wereldoorlog

De Slag bij Neuve Chapelle werd gekenmerkt door twee innovaties waar de Eerste Wereldoorlog berucht om is: prikkeldraad en het machinegeweer. Deze twee, in de negentiende eeuw uitgevonden maar verder doorontwikkelde, middelen zorgden ervoor dat de dreiging en het optreden van de vijand de grootste veroorzakers van fricctie waren in deze slag en wellicht in de gehele oorlog aan het westelijk front. De mobiliteit werd als gevolg van dit gevaar volledig aan banden gelegd en zorgde voor een jarenlange oorlog, zonder grote doorbraken en met minimale vooruitgang. Aanvallen werden vrijwel direct na aanvang gestaakt, omdat er geen doorkomen aan was en soms werden aanvallen niet eens ingezet door de dreiging van de vijand. We zien hier een voortzetting van de

---

⁹² Bridger, *Battleground Europe*, 76.

⁹³ Ibidem, 54.

⁹⁴ Johnson, *Stalemate!*, 28-29.

⁹⁵ Bridger, *Battleground Europe*, 86.

⁹⁶ Baynes, *Morale*, 73.

Frictie op het slagveld

---

frictie die zich voordeed aan het einde van de negentiende eeuw: vuurkracht was een dreiging die manoeuvreren bijzonder lastig maakte. In combinatie met het prikkeldraad werd het bijna onmogelijk.⁹⁷

De fysieke omstandigheden in de loopgraven waren verre van ideaal, zoals dit ook het geval was bij de Slag bij Neuve Chapelle. Vaak was het nat, modderig en koud. Ziektes en *trenchfeet* eisten hun tol, maar dit waren geen problemen die onoverkomelijk waren. De inzet van de eigen troepen daarentegen speelde wel een grote rol. Meestal lag dat niet zozeer aan de soldaten in de loopgraven. De officieren die op afstand moesten bepalen wat er ging gebeuren zorgden voor grotere problemen. De voorbereiding bij Neuve Chapelle liet te wensen over en kostte veel slachtoffers. Gebrek aan daadkracht bij de officieren was er de oorzaak van dat diverse mogelijkheden op succes niet benut werden. In combinatie met een gebrek aan kennis was de inzet van de officieren helemaal een grote bron van frictie. Doordat de officieren niet wisten wat er precies aan de hand was, ontstond er grote verwarring die leidde tot vertragingen en uiteindelijk het afblazen van diverse aanvallen.

Een belangrijk probleem was een gebrekkige communicatie tussen de artillerie en infanterie. Vuurkracht was zowel voor de verdedigende als voor de aanvallende partij van belang. Als de samenwerking tekort schoot, zoals dat enkele malen het geval was bij Neuve Chapelle, werd er geen doorbraak geforceerd of vielen er zelfs slachtoffers aan de eigen zijde. Het forceren van een doorbraak was na het vastlopen van de oorlogsmachine het ultieme doel geworden voor zowel de geallieerden als de Duitsers. Maar de dreiging en het optreden van de vijand zorgden ervoor dat de daardoor ontstane frictie voor langere tijd resulteerde in een onwrikbaar front. De beweging zou pas tegen het einde van de oorlog terugkomen bij de introductie van nieuwe, mobielere gevechtseenheden. Hierdoor zou oorlog van een stijve, trage aangelegenheid worden omgevormd tot een vluchtige en mobiele strijd.⁹⁸

---

⁹⁷ Parker, *Warfare*, 272.

⁹⁸ Parker, *Warfare*, 288.

Hoofdstuk 5

De Slag bij Verrières Ridge, 1944

De Campagne

Nadat op 6 juni 1944 de Geallieerden een succesvolle landing op de stranden van Normandië hadden uitgevoerd, probeerden zij vanuit het gerealiseerde bruggenhoofd een doorbraak te forceren om de rest van West Europa te kunnen bevrijden van de Duitse bezetting en een einde te maken aan het Duitse Derde Rijk van Adolf Hitler. Dat lukte niet zo spoedig als het geallieerde opperbevel voor ogen had en er werd besloten om ten zuiden van Caen een offensief te starten om de Duitsers ertoe te bewegen zoveel mogelijk van hun troepen naar deze sector te sturen. Het was de bedoeling dat de westelijker opererende Amerikanen hierdoor minder tegenstand zouden ondervinden in hun poging om door de Duitse verdediging te breken. Op 19 juli zouden Canadese troepen op de

Fricctie op het slagveld

---

oostoever van de rivier de Orne het gehucht Verrières en enkele omliggende dorpen proberen te veroveren, terwijl Britse eenheden op de westoever het gevecht met de Duitsers aangingen. De operatie zou "Goodwood" gaan heten en aan Canadese zijde worden uitgevoerd door de 2e Divisie van het 2e Legerkorps onder de naam "Operatie Atlantic". Na een strijd van drie dagen, waarbij de geallieerden serieuze verliezen hadden geleden en minimale vooruitgang hadden geboekt, ontstond er een patstelling. De Duitsers hadden de meeste dorpen in de omgeving nog in handen en hadden hun stellingen goed versterkt. De Canadezen bezetten de linie, van west naar oost, Saint-André-sur-Orne – Saint-Martin-de-Fontenay – Beauvoir Farm – Troteval Farm – Hubert-Folie – Bourguebus. Op 24 juli besloot de Britse generaal Brandon Montgomery om nogmaals een aanval uit te laten voeren op de Duitse posities in de omgeving van Verrières. Nu was het doel de heuvelrug bij Verrières, om daarna de weg naar het zuidelijker gelegen Falaise af te zakken en zo een belangrijke strategische positie, de directe omgeving van Fontenay-le-Marmion, en dan met name de heuveltop bij Cramensnil, te veroveren.⁹⁹ Het zuidelijker gelegen Cintheaux was "de sleutel van de Duitse verdediging ten zuiden van Caen", aldus Simonds.¹⁰⁰ Het Canadese 2^e Legerkorps, onder leiding van Guy Simonds, zou op 25 juli de aanval moeten gaan uitvoeren. Daarna zou op 28 juli het Britse 12^e Legerkorps op de westoever van de Orne een aanval uitvoeren en het eveneens Britse 8^e Legerkorps op 30 juli Falaise aanvallen. Simonds had in "Operatie Atlantic" ook de leiding over het Canadese korps en was vastberaden om deze aanval, onder de codenaam "Operatie Spring" wel succesvol te laten verlopen. Wat hij echter niet vermoedde was, dat de Duitsers, geheel volgens de plannen van de geallieerden, als gevolg van "Operatie Goodwood" meer eenheden naar de sector hadden gestuurd. Naast de 272e Infanterie Divisie en het 1e SS Panzer Korps, waren ook eenheden van de 9e SS Divisie en 2e Panzer Divisie in de regio gearriveerd met de opdracht om een geallieerde doorbraak bij Verrières te voorkomen.¹⁰¹

---

⁹⁹ John A. English, *The Canadian Army and the Normandy Campaign* (Westport 1999)186.

¹⁰⁰ English, *The Canadian Army*, 187.

¹⁰¹ Terry Copp, *The Brigade: The Fifth Canadian Infantry Brigade in World War II* (Mechanicsburg 2007) 64.

Frictie op het slagveld

De Slag bij Verrières Ridge

Het gevecht om de heuvelrug bij Verrières op 25 juli 1944 vond plaats op verschillende plekken rondom het gehucht Verrières. In het westen, aan de oever van de Orne liggen, van noord naar zuid, de plaatsjes Saint-André-sur-Orne, Saint-Martin-de-Fontenay en May-sur-Orne. Ten noorden van Verrières zijn de boerderijen Beauvoir en Troteval en het plaatsje Hubert-Folie. Direct ten oosten loopt, van noord naar zuid, de weg naar Falaise en daar voorbij liggen Tilly-la-Campagne en La Hogue. Ten zuiden van de heuvelrug bij Verrières liggen de plaatsjes Fontenay-le-Marmion, Rocquancourt en Gracelles en nog wat verder naar het zuiden de heuvel met Cramensnil en de heuvel "122".¹⁰²

Het plan van Simonds omvatte vier fases. In de eerste fase zou de 2e Infanterie Divisie de aanval inzetten op May-sur-Orne en Verrières en de 3e Infanterie Divisie zou trachten Tilly-la-Campagne te zuiveren van Duitse troepen. Vervolgens moest de 2e Infanterie Divisie Fontenay-le-Marmion en Rocquancourt veroveren en zou de 3e Infanterie Divisie meer naar het zuidoosten van Verrières de regio rond Gracelles en Secqueville veiligstellen. Tegelijkertijd zou de 7e Pantser Divisie de weg naar Falaise afzakken en Cramensnil en heuvel "122" veroveren. Mocht dit allemaal lukken dan zou in fase drie de Guards Pantser Divisie veel verder zuidelijk Cintheaux en de brug bij Bretteville-sur-Laize veroveren.¹⁰³

Het was de bedoeling om fase één in het donker uit te voeren. Tijdens "Operatie Goodwood" was gebleken dat het onmogelijk was om de Duitsers bij daglicht aan te vallen en te verslaan. De eerste uren van de aanval waren van cruciaal belang en de eerste fase moest dus zonder al te veel oponthoud worden afgerond. Het uur "U" voor de eerste fase werd gesteld op 03.30, het zou minder dan drie uur duren voordat het licht zou worden. Het is belangrijk om te weten dat de aanval niet werd uitgevoerd door de volledige divisies maar slechts door onderdelen daarvan. Elk onderdeel werd in een andere fase ingezet. Het gevolg hiervan was dat er dus niet met volledige troepensterkte werd aangevallen en de Duitsers numeriek in het voordeel waren.¹⁰⁴

---

¹⁰² English, *The Canadian Army*, 189.

¹⁰³ Copp, *The Brigade*, 64.

¹⁰⁴ Ibidem, 64-67.

Fricctie op het slagveld

Op de rechterflank moest de aanvalslijn veiliggesteld worden voor de aanval van de 2^e Divisie kon beginnen. Op de avond voor de aanval kregen het *Camerons* bataljon de opdracht om Saint-Martin te zuiveren van Duitse troepen. De weerstand was hevig en niet alle vijandelijke eenheden werden onschadelijk gemaakt voordat de aanval begon. Er was niet voldoende capaciteit om deze opdracht goed uit te kunnen voeren. Op de linkerflank zou Tilly veroverd moeten worden om de startlijn aan die zijde veiliggesteld te hebben. Dit lukte ook niet. Ook hier was er teveel weerstand en moesten de Canadezen zich ingraven. In het centrum werd wel succes geboekt: Verrières werd veroverd op de Duitsers en twee tegenaanvallen werden afgeslagen. Niettemin waren de gevolgen van het falen van de voorbereidende aanvallen voor het verdere verloop van de plannen groot. De startlijn was niet volledig gezuiverd voordat de aanval begon. Saint-Martin en een fabrieksterrein ten zuiden ervan waren niet vrijgemaakt van Duitsers. Op het moment dat fase één van de aanval startte moest er op de rechterflank nog gevochten worden om überhaupt de startlijn te kunnen bereiken.¹⁰⁵ Op de linkerflank kon de aanval helemaal niet worden ingezet. De verovering van Tilly was cruciaal voor het veroveren van de doelen van de 3e Divisie. De succesvolle verovering van Verrières kreeg geen navolging, omdat op de linker en de rechter flank de aanval niet verliep zoals de bedoeling was. Het *Black Watch* bataljon had de opdracht om in fase twee Fontenay aan te vallen dat achter de heuvelrug van Verrières lag. Zij moesten deze aanval inzetten vanuit May-sur-Orne, maar dit dorp was nog in Duitse handen omdat Saint-Martin eerst nog gezuiverd moest worden. De geplande aanval van de Black Watch liep vertraging op en kon pas om 06.00 uur starten, toen het al licht was. De rechterflank van de Black Watch zou gedekt moeten worden door tanks, maar deze waren druk bezig om May te ontzetten. De aanval van de Black Watch zou een gevaarlijke operatie worden en er ontstond onenigheid tussen de commandant van de Black Watch, die vond dat zijn troepen eerst May moesten ontruimen, en zijn meerdere die van mening was dat de aanval door moest gaan en dat de ontruiming van May niet noodzakelijk was. Door de opgelopen vertraging was het

---

¹⁰⁵ Copp, *The Brigade*, 69.

Fricie op het slagveld

---

artilleriebombardement al afgelopen voordat de Black Watch zijn aanval in kon zetten en dat had de Duitsers genoeg tijd gegeven om zich te herpakken en de verdediging opnieuw op te bouwen. Toen de Black Watch om 09.00 uur, zonder dekking in de flank, eenmaal de heuvel opgingen om Fontenay aan te kunnen vallen werden ze van alle kanten onder vuur genomen. Van de driehonderd die de avond ervoor richting de startlijn gingen kwamen er slechts vijftien terug, zonder de heuvel over te zijn gekomen.¹⁰⁶

Pogingen om May te veroveren faalden keer op keer en het Calgary bataljon, dat zich met deze taak bezighield, slaagde er maar niet in om die te volbrengen. De druk van de Duitsers werd opgevoerd en de Calgaries werden gedwongen om wat terug te trekken. Door een communicatiefout trokken ze echter helemaal terug naar Saint-Andre-sur-Orne en de Duitsers konden zo hun verloren terrein makkelijk weer innemen.¹⁰⁷ Hierdoor werden het Maisonneuve bataljon, die om 19.00 een hernieuwde poging deden om May in te nemen, in de flank aangevallen en moesten ook zij hun actie staken. In de loop van de avond nam het Duitse verzet toe en de Canadezen waren niet meer in staat om nog verder offensief te vechten. Er werd besloten om defensieve posities in te nemen en een nieuw aanvalsplan te bedenken.¹⁰⁸

De aanval op Verrières Ridge door de Canadezen was tactisch gezien een mislukking. Er was amper vooruitgang geboekt en de verliezen waren enorm. Centraal in de aanvalslinie was het gehucht Verrières wel veroverd, maar zowel op de linker- als op de rechterflank werden de doelen niet gehaald. Hierdoor werd het onmogelijk om het enige succes verder uit te buiten. Niettemin was de operatie strategisch wel een succes. De Duitsers hadden als gevolg van de druk bij Verrières diverse troepen naar de sector gedirigeerd en hierdoor kregen de Amerikanen lucht en lukte het hen daar wel de gewilde definitieve doorbraak te forceren.¹⁰⁹ De geallieerden hadden nu vaste voet aan de grond in West-Europa en een maand later zou Parijs bevrijd worden. Het einde van het Derde Rijk was onomkeerbaar.

---

¹⁰⁶ English, *The Canadian Army*, 193.

¹⁰⁷ Ibidem, 194.

¹⁰⁸ Copp, *The Brigade*, 86.

¹⁰⁹ Terry Copp, *Fields of Fire: The Canadians in Normandy* (Toronto 2003) 180.

Frictie op het slagveld

Frictie bij Verrières Ridge

Fysieke omstandigheden

De fysieke omstandigheden hebben bij de Slag bij Verrières Ridge niet voor veel frictie gezorgd. Behalve de bebouwing van de dorpen was het terrein overwegend open en was het derhalve vrij eenvoudig te manoeuvreren. Dit was voor de aanvallers ook weer een nadeel, omdat er weinig beschutting was als er werd opgetrokken. Maar tot storende frictie heeft dit niet geleid.¹¹⁰ In de dagen voor "Operatie Spring" regende het veel, maar op 25 juli was dat niet het geval. Er werd wat hinder ondervonden als gevolg van het gebrek aan zicht gedurende voorbereidende acties in de nacht van 24 juli op 25 juli, maar dit kan niet als frictie worden bestempeld, aangezien gebrekkig zicht een kenmerk is van nachtelijke operaties. De enige bepalende frictie werd veroorzaakt door de weg die de huzaren moesten nemen om de Black Watch te kunnen ondersteunen. Deze weg was erg smal en verzonken, en daardoor kwamen de huzaren te laat om de Black Watch te steunen bij hun aanval die vervolgens mede hierdoor dramatisch zou verlopen.¹¹¹

Inzet van de eigen troepen

Bij de Slag bij Verrières Ridge, was de inzet van de eigen troepen een grote bron van frictie. De oorzaak hiervan lag vooral in de beslissingen die door de bevelhebbers op diverse niveaus in de hiërarchie werden genomen. Tijdens de aanval in de vroege ochtend van 25 juli werden op diverse plekken de Duitse eenheden niet uitgeschakeld om op tijd het verzamelpunt te bereiken. Hierdoor werden later in de ochtend de troepen, die toen moesten aanvallen, in de rug bestookt door de Duitsers.¹¹² Ondanks dat de startlijn niet veilig was, werd de aanval toch ingezet met alle gevolgen van dien. Dit hadden de officieren in de hogere gelederen moeten inzien en wellicht hadden zij de aanval moeten uitstellen. Ook de rest van het terrein werd niet voldoende gezuiverd van vijanden, voordat er verder aangevallen werd. Hierdoor konden de behaalde winsten niet goed geconsolideerd worden.¹¹³ Op het

---

¹¹⁰ Copp, *Fields of Fire*, 171.

¹¹¹ Copp, *The Brigade*, 79.

¹¹² Copp, *Fields of Fire*, 160.

¹¹³ English, *The Canadian Army*, 195.

Fricctie op het slagveld

---

hoofdkwartier werd bij het plannen van de aanval niet erkend dat Saint-Martin en het fabrieksterrein goed verdedigd waren, hoewel dit wel bekend was. De eerste fase, waarbij Saint-Martin een deel van de startlijn voor een aanval op May vormde, had gericht moeten worden op Saint-Martin aangezien dit nog niet veroverd was. De situatie werd verkeerd beoordeeld op het hoofdkwartier.¹¹⁴ Toen voor de plaatselijke commandant duidelijk was dat de startlinie nog in handen was van de Duitsers, werd zijn verzoek om deze te zuiveren geweigerd. Dit had tijd gekost, maar was het verloop van de hoofdaanval wel ten goede gekomen.¹¹⁵ Ook het dramatische verloop van de aanval van de Black Watch is voor een groot deel toe te schrijven aan gebrekkige bevelvoering. Hun commandant Megill had moeten ingrijpen toen duidelijk werd dat zijn eenheid van alle kanten bestookt werd met machinegeweer-, artillerie- en mortiervuur. Hij liet de aanval echter gewoon doorgaan met als gevolg dat maar weinigen de aanval overleefden.¹¹⁶

De dreiging en het optreden van de vijand

De Duitsers waren met veel eenheden aanwezig en goed voorbereid op een aanval. Zij slaagden er dan ook in om de meeste aanvallen van de geallieerden af te slaan. Over het hele aanvalsfront ondervonden de Canadezen hinder van groepjes Duitsers die ervoor zorgden dat de aanval traag verliep en op sommige stukken van het front zelfs in een vroeg stadium moest worden afgeblazen. De Duitse tanks die in groten getale aanwezig waren, zorgden voor constante dreiging, en de goed opgestelde mitrailleurnesten en antitankeenheden wisten de Canadese troepen steeds van alle kanten onder vuur te nemen.¹¹⁷ Het lukte niet om de startlijn te zuiveren, flanken werden niet verdedigd omdat de troepen die dat moesten doen zelf onder vuur werden genomen, en vrijwel elke opmars werd gehinderd of tot staan gebracht. De dreiging en het optreden van de vijand waren voor de Canadezen grote bronnen van frictie.

---

¹¹⁴ Copp, *The Brigade*, 74.

¹¹⁵ Copp, *Fields of Fire*, 170.

¹¹⁶ *Ibidem*, 176.

¹¹⁷ Over het gevaar van de vijand en de gevolgen ervan zijn in de geraadpleegde literatuur volop voorbeelden te vinden.

Frictie op het slagveld

Gebrek aan kennis

Het gebrek aan kennis over de sterkte van de vijand had grote gevolgen voor het verloop van de aanval. De bevelhebbers waren er niet van op de hoogte dat de Duitsers na afloop van Operatie Goodwood versterkingen hadden aangevoerd door delen van de 2^e, de 9^e SS en de 10^e Panzer Divisie naar het gebied te sturen. Op zich hadden ze dat wel kunnen weten, aangezien het aantrekken van Duitse eenheden het strategische doel van de operatie was. Niettemin bleken ze er niet van op de hoogte te zijn en Simonds dacht zelfs dat de Duitsers juist verzwakt waren door Goodwood.¹¹⁸ Gedurende de strijd waren er enkele misverstanden. Soms waren de hogere officieren niet op de hoogte van de posities van de eenheden en soms wisten de eenheden zelf niet waar ze waren. Dit leidde ertoe dat er in sommige gevallen orders werden gegeven op basis van foutieve informatie over de positie van eenheden.¹¹⁹ Simonds besloot op basis van de gedeeltelijke informatie die hij had ontvangen, om fase twee van de aanval in te zetten en zijn tanks te bewaren tot hij meer informatie had over de situatie. Het besluit om fase twee op dat moment in te zetten was onverstandig. Simonds had beter kunnen wachten met de aanval totdat alle informatie hem bereikt had zodat hij een goed overwogen beslissing had kunnen nemen. Ook hadden de tanks die hij achterhield een belangrijke en misschien wel doorslaggevende rol kunnen spelen in de strijd.¹²⁰

Frictie bij Verrières Ridge

De vormen van frictie die bij de slag om Verrières Ridge van meeste invloed zijn geweest waren de inzet van de eigen troepen - en dan met name die van de officieren - en de dreiging en het optreden van de vijand. De foute inschattingen en beslissingen van de officieren op diverse niveaus en de onterecht onverwachte sterkte van de Duitsers maakten van "Operatie Spring" een groot débâcle. De fysieke omstandigheden waren, in plaats van een grote bron van frictie te vormen, zo goed als ideaal te noemen. Het gebrek aan kennis speelde wel een grote rol, maar

---

¹¹⁸ English, *The Canadian Army*, 183 en 187.

¹¹⁹ Copp, *The Brigade*, 71.

¹²⁰ Ibidem, 88.

Frictie op het slagveld

---

hoe hiermee werd omgegaan en de gevolgen die dit had, was voornamelijk toe te schrijven aan de inzet van Simonds.

Veranderingen in technologie en de militaire doctrine (meer vrijheid voor kleine eenheden) hadden ertoe bijgedragen dat oorlogvoeren van een trage, vrijwel bewegingsloze bezigheid was veranderd in een strijd waarbij mobiliteit een belangrijke rol speelde. Hierdoor waren eenheden in staat om zich snel te verplaatsen en van positie te veranderen. Bij Verrières Ridge waren de Duitsers zodoende steeds in staat om de opmars van de Canadezen te frustreren.

Een grote en opvallende afwezigheid bij de Slag bij Verrières Ridge was de luchtmacht, die in de Tweede Wereldoorlog een grote rol kreeg in het bestoken van grondtroepen. Bij Verrières Ridge werd slechts een aantal maal gebruik gemaakt van tactische bombardementen door Hurricane vliegtuigen. Wat hier de reden voor was, is helaas niet duidelijk op te maken uit de literatuur, maar opvallend is het zeker. In de decennia na de Tweede Wereldoorlog werd het luchtwapen steeds belangrijker en kreeg het een steeds grotere rol op verschillende militaire niveaus.¹²¹ Het zich verzekeren van luchtoverwicht werd bepalend voor het verloop van de strijd. Wie de lucht beheerste, kon makkelijker opereren op het land.¹²² De balans van de inzet van troepen verschoof van grondtroepen naar luchteenheden en tegen het einde van de twintigste eeuw was het aandeel van de 'derde dimensie' in de strijd bijna groter geworden dan die van infanterie, cavalerie en artillerie.¹²³

---

¹²¹ Rupert Smith, *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World* (New York 2008) 137-139.

¹²² Teitler, *Militaire strategie*, 157.

¹²³ Parker, *Warfare*, 363.

Hoofdstuk 6

De Slag bij al-Khafji, 1991

De Campagne

Na de succesvolle invasie van Koeweit door het Iraakse leger in augustus 1990 werd onder leiding van de Verenigde Staten een coalitie opgericht om te voorkomen dat de Iraakse president Saddam Hoessein zijn expansiedrift verder op zijn buurlanden zou kunnen botvieren. Er werd in eerste instantie geprobeerd Hoessein met diplomatieke middelen te bewegen zijn troepen uit Koeweit terug te trekken, maar hem werd ook

Frictie op het slagveld

---

duidelijk te verstaan gegeven dat, als hij zijn troepen niet terugtrok uit Koeweit, een militaire interventie tot de mogelijkheden zou behoren. Ondanks de dreiging, weigerde Saddam gehoor te geven aan de oproep van de internationale gemeenschap om zich uit Koeweit terug te trekken en op 17 januari 1991 startte de coalitie een luchtoffensief.¹²⁴ De coalitie had twee doelen voor ogen. In de eerste plaats moest Saudi-Arabië verdedigd worden tegen verdere Iraakse expansie (Operatie *Desert Shield*) en ten tweede moesten de Iraakse troepen uit Koeweit worden gejaagd (Operatie *Desert Storm*). De luchtaanvallen waren er in eerste instantie op gericht om luchtoverwicht te krijgen, om daarna ongehinderd strategische doelen te kunnen bombarderen.

De bombardementen verliepen succesvol en de mogelijkheden van Saddam Hoessein om weerstand te kunnen bieden tegen de acties van de coalitie namen met de dag af. Hoessein moest dus iets doen om ervoor te zorgen dat de oorlog alsnog in zijn voordeel werd beslist. Hij wilde de coalitie tot een grondoorlog uitlokken. Tegen de bombardementen konden de Irakezen weinig doen, maar Irak beschikte over een groot grondleger en Saddam hoopte dat hij zijn tegenstanders op het land een nederlaag toe kon brengen. Mocht het niet lukken om de coalitie een beslissende nederlaag toe te brengen, dan hoopte Saddam dat er veel slachtoffers vielen aan geallieerde zijde, of dat er veel krijgsgevangenen werden genomen. Hiermee hoopte hij dat de wil van het Amerikaanse volk om verder te vechten zou worden gebroken.¹²⁵ In eerste instantie probeerde Saddam Hoessein een grondconflict uit te lokken door olievelden in brand te steken, maar toen dat niet leek te werken besloot hij Saudi-Arabië vanuit Koeweit binnen te vallen. Als doel koos Saddam het kustplaatsje Ras' al-Khafji, ook wel kortweg al-Khafji of Khafji genoemd, dat op zo'n 10 kilometer van de Koeweiti grens in Saudi-Arabië ligt.¹²⁶ De operatie zou uitgevoerd moeten worden door gemechaniseerde infanterie- en pantsereenheden. In het westen zou, als afleidingsmanoeuvre, de 1^e *Mechanized Division* van het IV Korps vanuit het bos van al-Wafra enkele observatieposten van de coalitie aanvallen. De 3^e *Armored Division* en de

---

¹²⁴ Paul W. Westermeyer, *U.S. Marines in Battle: Al-Khafji, 28 JANUARY – 1 FEBRUARY 1991* (Washington D.C. 2008) 1.

¹²⁵ Westermeyer, *U.S. Marines in Battle*, 3.

¹²⁶ *Ibidem*, 4.

Frictie op het slagveld

5^e *Mechanized Division* van het III Korps zouden Khafji zelf aanvallen en de stad bezetten. Het was de bedoeling om Khafji weer te verlaten als de grondoorlog een feit zou zijn. Saddam had dan immers zijn doel bereikt en de eenheden moesten dan ergens anders ingezet worden.¹²⁷

Langs de grens tussen Koeweit en Saudi-Arabië waren door de coalitie observatieposten (OP's) opgericht. Deze OP's werden bemand door verschillende speciale eenheden van de Verenigde Staten die nauwe contacten onderhielden met de Saudische troepen die verder van de grens gelegerd waren. Ook in Khafji zaten Amerikanen, en zij zouden dan ook de eersten zijn die de strijd moesten aanbinden met de Iraakse troepen.

De Slag bij Khafji

Ras' al-Khafji ligt in Saudi-Arabië aan de Perzische Golf, ten zuiden van de grens met Koeweit. Ten westen en zuiden van de stad liggen zogeheten *sabkhas*, zoutmoerassen, in een verder overwegend woestijnachtig gebied. De 45.000 inwoners waren bij het starten van het luchtoffensief op 17 januari allemaal geëvacueerd en de stad was, op de aanwezige Amerikaanse mariniers na, een verlaten plaats.¹²⁸ Op zo'n 40 kilometer ten zuidenwesten van Khafji ligt al-Kibrit, waar een belangrijke bevoorradingspost van de mariniers was opgezet. 20 kilometer naar het zuiden ligt al-Mishab. Daar waren hoofdtroepen van de Saudische Nationale Garde (SANG) en de *Ministry of Defense and Aviation* (MODA), alsmede enkele Qatari eenheden gelegerd. De grens tussen Saudi-Arabië en Koeweit loopt vanaf de kust ongeveer 50 kilometer naar het westen en maakt daar een scherpe bocht naar het noorden, om vervolgens na wederom ongeveer vijftig kilometer met een scherpe bocht in westelijke richting af te buigen. Van de kust tot de tweede bocht is er als het ware sprake van een "L" met een voet, een hiel en een rug. Langs dit stuk lagen de OP's van de Amerikanen, elk op ongeveer tien tot twintig kilometer van elkaar. Van oost naar west lagen, beginnend aan de kust ten noorden van Khafji, OP 8, OP 7, OP 2 en OP 1 tot aan de hiel. Deze werden ingenomen door eenheden van de 2nd Marine Division. Na de hiel lagen de OP's 4, 5 en 6 van zuid naar noord, bezet door soldaten van de

---

¹²⁷ Westermeyer, *U.S. Marines in Battle*, 5.

¹²⁸ *Ibidem*, 9.

Frictie op het slagveld

1st *Marine Division*. De eenheden van de Saudi's die niet in de omgeving van al-Mishab lagen, stonden op ongeveer 20 kilometer landinwaarts van de OP's opgesteld.¹²⁹

In de dagen voordat de eigenlijke aanval begon, werden er al beschietingen uitgevoerd op de stellingen van coalitie. Deze werden beantwoord met bombardementen door de Amerikaanse *Air Force* en artilleristen van de mariniers. Op 28 januari begonnen de Irakezen zich te groeperen langs de grens. Dit werd opgemerkt door de Amerikaanse verkenners in de OP's, maar er werd geen actie ondernomen omdat het commando een Iraaks offensief onwaarschijnlijk achtte. In de avond van 29 januari vielen de Iraakse eenheden vanuit al-Wafra de OP's 1 en 2 aan, als onderdeel van de afleidingsmanoeuvre. Dit was succesvol want de Amerikanen dirigeerden alle beschikbare lichteenheden naar die sector. Ze dachten dat de bevoorradingsbasis bij al-Kibrit aangevallen werd. Ook reserve-eenheden werden naar Kibrit gestuurd, maar tot een echte confrontatie kwam het niet.¹³⁰ Naar het noorden bij OP 4 en OP 6 werd wel hevig gevochten. De mariniers werden daar in eerste instantie verdreven van hun observatiepost, maar de luchtmacht zorgde ervoor dat de Irakezen hun aanval staakten en zich terugtrokken.¹³¹

Niettemin waren de Irakezen in hun opzet geslaagd. Na enkele inleidende bombardementen op OP 7 wisten ze praktisch ongemerkt en ongehinderd de grens over te komen en Khafji binnen te dringen.¹³² De Amerikaanse mariniers werden overvallen, konden geen weerstand bieden en moesten zich terugtrekken. De meesten slaagden erin via de *sabkhas* al-Mishab te bereiken, maar enkelen werden gedwongen zich in Khafji zelf schuil te houden. Op veel luchtsteun hoefden zij niet te rekenen, want die was bijna volledig aan de strijd in het westen toebedeeld. Toch konden de mariniers wel een rol van betekenis vervullen. Ze waren goed op de hoogte van de Iraakse posities in de stad en konden *Central Command* op de hoogte houden van de bewegingen van de Irakezen. Khafji werd

---

¹²⁹ Westermeyer, *U.S. Marines in Battle*, 9.

¹³⁰ Thomas Houlahan, *Gulf War: The Complete History* (New London 1999) 70.

¹³¹ Houlahan, *Gulf War*, 73.

¹³² *Ibidem*, 75.

Frictie op het slagveld

---

vrijwel zonder slag of stoot ingenomen, wat een succes voor de Irakezen betekende.¹³³

De Saudische koning was woedend en eiste dat Khafji zo snel mogelijk werd heroverd. De Amerikanen zagen de verzameling van Iraakse troepen rondom en in Khafji als een uitgelezen kans deze uit te schakelen en wilden hen aanvallen, voordat ze zich konden terugtrekken in Koeweit. Er werd snel een plan bedacht om de aanval in te zetten. De Saudis wilden de Irakezen zelf, zij het gesteund door de Qatari, uit Khafji verjagen. Het plan was om de Iraakse communicatielijn ten noorden van Khafji af te snijden en de Irakezen vervolgens tot de overgave te dwingen. Het 5th Battalion 2nd SANG kreeg de taak om, ondersteund door de 8th MODA Brigade, de kustweg ten noorden van Khafji in te nemen en de benadering van Khafji zelf vanuit het zuiden was de taak van de Qatari brigade en het 7th Battalion 2nd SANG. Ondanks dat de Saudi's de aanval voornamelijk zelf wilden uitvoeren, werden zij toch gesteund door de Amerikaanse artillerie en de - inmiddels voor Khafji vrijgemaakte - Air Force.¹³⁴

In de ochtend van 30 januari vielen de Saudische troepen Khafji en de kustweg aan. In het noorden slaagde de operatie, maar de aanval op Khafji zelf mislukte. De voorbereiding van de Saudi's liet te wensen over en de aanval werd ongecoördineerd uitgevoerd. Ze schoten in het wilde weg en met alles wat ze hadden. De Irakezen probeerden in het noorden versterkingen naar de stad te sturen, maar deze werden opgevangen door de eenheden van het 5th Battalion. Na een kort maar hevig gevecht gaven de Iraakse soldaten zich in groten getale over. De luchtaanvallen op de troepen in Khafji werden in de loop van 30 januari steeds heviger en de Iraakse bevelhebber aldaar, generaal Salah Aboud, vroeg zelfs toestemming om zich terug te mogen trekken.¹³⁵

In de ochtend van 31 januari bombardeerden Amerikaanse artillerie de Iraakse posities in Khafji. De Saudische troepen waren op dat moment bezig met de voorbereiding van een tweede poging om Khafji te heroveren. Ditmaal werd de voorbereiding wel serieus genomen en -

---

¹³³ Westermeyer, *U.S. Marines in Battle*, 22.

¹³⁴ Westermeyer, *U.S. Marines in Battle*, 27.

¹³⁵ *Ibidem*, 30.

Frictie op het slagveld

---

gesteund door Amerikaanse Cobra helikopters en Harrier vliegtuigen - vielen ze Khafji opnieuw aan. De Iraakse troepen in Khafji beseften steeds meer dat ze er alleen voor stonden en dat hun positie kansloos was. Niettemin bleven ze weerstand bieden tegen de aanvallen van de Saudis en de Qatari.¹³⁶ De gevechten duurden de hele dag tot het donker werd. De volgende ochtend hervatten de coalitietroepen hun aanvallen en in de middag van 1 februari was Khafji bevrijd van de Iraakse troepen.¹³⁷

De verovering van Khafji was een succes voor de Irakezen. Ze waren in staat gebleken om een groot grondoffensief te starten en Khafji, ondanks de overmacht van coalitietroepen, twee dagen in bezit te houden. De verovering van Khafji resulteerde in het grondoffensief waar Saddam op had gehoopt. Maar bij de gevechten verloor hij veel van zijn troepen en was zijn leger niet meer in staat de gewenste slachtoffers te maken bij de Amerikanen en zo de wil van het Amerikaanse volk te breken. Voor de Amerikanen was de Slag bij Khafji vooral een bevestiging van de superioriteit van het luchtwapen over grondtroepen en werd de kwaliteit van de Iraakse troepen duidelijk.¹³⁸ De coalitie zou weinig van ze te vrezen hebben bij het grondoffensief. De Saudische troepen hadden laten zien dat zij in staat waren om met succes strijd te leveren en hadden zo een rol in de grondoorlog verdiend.¹³⁹

Frictie bij Khafji

Fysieke omstandigheden

De *sabkhas* rond Khafji vormden een belemmering toen de Saudi's Khafji wilden ontzetten: ze moesten gebruik maken van de enige verharde weg en de Irakezen wisten dus precies waar de Saudi's en Qatari vandaan zouden komen.¹⁴⁰ Verder werden de troepen aan beide zijdes gehinderd door slecht zicht. Toen mariniers zich uit Khafji terugtrokken, staakten zij hun terugtocht omdat ze bang waren dat de Saudische troepen hen in het donker voor Irakezen aan zouden zien. Ook waren er enkele momenten dat Saudische en Qatari troepen op elkaar vuurden in het donker. De rook

---

¹³⁶ Houlahan, *Gulf War*, 82.

¹³⁷ Ibidem, 83.

¹³⁸ Westermeyer, *U.S. Marines in Battle*, 33.

¹³⁹ Houlahan, *Gulf War*, 83-85.

¹⁴⁰ Ibidem, 79.

Frictie op het slagveld

---

van de in brand gestoken olievelden verslechterden het zicht. Als gevolg hiervan liet een A-10 vliegtuig een lichtkogel per ongeluk bij een Amerikaans pantservoertuig terechtkomen waardoor een collega de LAV-25 verwoestte. Hier kwamen zeven mariniers bij om.¹⁴¹ De fysieke omstandigheden bij de Slag bij Khafji zorgden niet voor grote problemen. De luchtmacht speelde een grote rol en slecht weer zou de inzet van vliegtuigen hebben kunnen beperken. Dit zou van grote invloed zijn geweest op het verloop van de strijd, maar was niet het geval.

Inzet van de eigen troepen

Een belangrijke beslissing aan geallieerde zijde die er toe leidde dat Khafji in Iraakse handen kwam, was de beslissing om alle luchteenheden toe te wijzen aan de gevechten naar het westen.¹⁴² Dit - in combinatie met het idee van *Central Command* dat de Irakezen niet in staat waren tot een groot grondoffensief - had als gevolg dat de mariniers in Khafji, die een uitstekende informatiepositie hadden ten aanzien van de troepenbewegingen van de Irakezen, niet de benodigde luchtsteun ontvingen.¹⁴³ Het tactische luchtcommandocentrum van de coalitie reageerde niet adequaat en snel genoeg op de Iraakse aanvallen. Ook werden sommige luchteenheden die ter plaatse waren niet aangestuurd met als gevolg dat deze doelloos rondzwierven.¹⁴⁴

De Saudische troepen vielen ongeorganiseerd Khafji aan. De eerste poging om Khafji te ontzetten mislukte hierdoor jammerlijk. Qatari en Saudi's schoten op elkaar in plaats van op de Irakezen. Daarbij vershoten de Saudi's zoveel munitie, dat zij de aanval mede daardoor moesten staken. Toen een Saudisch konvooi met munitie hen wilde bevoorraden misten zij het trefpunt waardoor de trucks met de voorraden onschadelijk werden gemaakt door de Irakezen.¹⁴⁵ Ook de samenwerking tussen de SANG en de MODA verliep moeizaam waardoor Khafji niet

---

¹⁴¹ Houlahan, *Gulf War*, 72-73.

¹⁴² Westermeyer, *U.S. Marines in Battle*, 25.

¹⁴³ *Ibidem*, 13.

¹⁴⁴ *Ibidem*, 23.

¹⁴⁵ Houlahan, *Gulf War*, 79.

Fricctie op het slagveld

---

volledig omsingeld werd en sommige Iraakse eenheden wisten te vluchten.¹⁴⁶

Gebrek aan kennis

Het beschieten van Iraakse posities in Khafji werd in sommige gevallen geweigerd, omdat de posities van de Saudische troepen en die van de mariniers in Khafji niet bekend waren. Dit gold ook voor het uitvoeren van luchtaanvallen.¹⁴⁷ De coalitietroepen waren zich er niet van bewust dat de hoofdaanval van de Irakezen gericht was op Khafji, ondanks de troepenbewegingen bij de grens in de buurt van Khafji.¹⁴⁸ De Saudis vergisten zich in de verdediging van Khafji, zij dachten dat er maar weinig Irakezen in Khafji zaten. Mede daardoor was de eerste aanval niet succesvol.¹⁴⁹

De dreiging en het optreden van de vijand

De vooruitgeschoven posten van de coalitie moesten zich vrijwel allemaal tijdelijk of voor langere tijd terugtrekken, nadat zij aangevallen werden door de Irakezen. Zelfstandig waren zij niet in staat een dergelijke troepenmacht op afstand te houden.¹⁵⁰ De Irakezen hadden het meeste te lijden onder de dreiging en het optreden van de vijand. Meestal werden zij, nadat ze een succes hadden geboekt tegen de grondtroepen, tot staan gebracht of zelfs teruggedreven door de luchteenheden van de coalitie.¹⁵¹ De aanwezigheid van het 5th Battalion 2nd SANG ten noorden van Khafji belette de Irakezen om de noodzakelijke versterkingen aan te voeren. Hierdoor konden zij Khafji minder lang behouden dan wellicht mogelijk was geweest met de versterkingen.¹⁵² Niettemin zouden deze versterkingen slechts druppels op een gloeiende plaat zijn geweest: het luchtoverwicht van de Amerikanen was overweldigend en de Irakezen maakten van meet af aan al geen schijn van kans tegen de coalitietroepen.

---

¹⁴⁶ Westermeyer, *U.S. Marines in Battle*, 29.

¹⁴⁷ Ibidem, 23 en 25.

¹⁴⁸ Westermeyer, *U.S. Marines in Battle*, 13.

¹⁴⁹ Houlahan, *Gulf War*, 79

¹⁵⁰ Westermeyer, *U.S. Marines in Battle*, 19.

¹⁵¹ Houlahan, *Gulf War*, 72-73.

¹⁵² Westermeyer, *U.S. Marines in Battle*, 29.

Fricctie eind twintigste eeuw

Bij de Slag bij Khafji was het luchtoverwicht van de coalitie doorslaggevend. De Irakezen konden geen weerstand bieden tegen de aanvallen vanuit de lucht en werden zo beperkt in hun mobiliteit en moesten zich uiteindelijk gewonnen geven. De fysieke omstandigheden speelden geen grote rol. De pantservoertuigen waren inmiddels zo goed ontwikkeld dat ze onder vrijwel alle omstandigheden konden opereren. Een groot aandeel in de strijd werd geleverd door de luchtmacht die ook uitgerust was met moderne middelen en in staat was om van grote afstand te opereren en doelen te beschieten. Voor de Irakezen vormde de inzet van de eigen troepen verreweg de grootste bron van fricctie. Het moraal en de training waren dusdanig slecht, dat ze geen partij vormden voor de grondtroepen van de coalitie. Al moet worden gezegd dat de Saudische soldaten ook niet altijd even gedisciplineerd optraden, maar deze toonden wel inzet. Aan geallieerde zijde was de grootste veroorzaker van fricctie ook de inzet van de eigen troepen, al lag dat bij hen meer bij het centrale commando en de luchtleiding. Als er tijdig was erkend dat er een grootschalig grondoffensief richting Khafji was gestart, dat had gekund aangezien er aanwijzingen voor waren, dan waren de middelen beter verdeeld geweest en was Khafji misschien nooit in handen van de Irakezen gekomen of in ieder geval voor minder lange tijd.

De dreiging en het optreden van de vijand speelde een grote rol, al was dat in dit geval vooral het gevaar uit de lucht en gold dat eigenlijk alleen voor de Irakezen. Toch werden ook de coalitietroepen in verschillende situaties teruggedreven of werd hen de doorgang geblokkeerd door de troepen van Saddam Hoessein.

Gebrek aan kennis was geen grote bron van fricctie. Ondanks dat posities niet bekend waren of dat de sterkte van de tegenstander werd onderschat, gingen de bombardementen en de aanvallen gewoon door.

We zien eind twintigste eeuw veranderingen die fundamenteel zijn voor de manier van oorlogvoeren. De rol van de grondtroepen is ondergeschikt geraakt aan die van de luchtmacht. Veldslagen zoals die in de voorgaande eeuwen bestonden, werden een zeldzaamheid en al-Khafji is misschien wel een van de laatste relatief grootschalige grondgevechten

Fricctie op het slagveld

---

geweest waarbij grotere eenheden zijn ingezet. De manier van oorlogvoeren is de afgelopen twintig jaar nog verder veranderd. De strijdende partijen zijn praktisch nooit meer staten onderling, maar staten en opstandelingen of terroristen. Niettemin zal frictie in dergelijke oorlogen een immer aanwezig onderdeel blijven van oorlogvoering. Ook de bronnen van frictie die Von Clausewitz beschrijft in zijn boek *On War* zullen blijven bestaan.

Conclusie

In de afgelopen tweehonderd jaar is de manier van oorlogvoeren door ontwikkelingen op technologisch gebied en verandering van militaire doctrine drastisch veranderd. Dat het verloop van de strijd voor één van de strijdende partijen niet strookt met de planning, is echter niet veranderd. Frictie is altijd een aanwezig en doorslaggevend onderdeel gebleven van oorlogvoeren. De veldslagen zijn veranderd en wellicht in zijn geheel verdwenen maar militaire plannen blijven bestaan, evenals de frictie. De frictiepunten die Carl von Clausewitz beschrijft, hebben de afgelopen twee eeuwen alle vier onderdeel uitgemaakt van het krijgsbedrijf. Er hebben zich wel veranderingen voor gedaan in de mate waarin elk van de vier frictiepunten voorkwam.

De fysieke omstandigheden speelden bij de Slag bij Talavera een grote rol. De olijfboomgaarden en de drooggevallen rivierbedding waren grote bronnen van frictie. Er werd gevochten in formaties en onderbrekingen in het terrein maakten dit bijzonder lastig. Het leveren van strijd zonder formaties was praktisch ondenkbaar en de gevolgen waren dan ook enorm als dit niet goed mogelijk was. Zestig jaar later, bij de Slag bij Wörth, waren de heuvels van de Vogezes ook van grote invloed, maar in iets mindere mate bepalend. Manoeuvreren was lastig en het terrein zorgde voor het opbreken van formaties, iets wat de commandovoering niet ten goede kwam. Maar in de Eerste Wereldoorlog verminderde de invloed van het terrein en de andere fysieke omstandigheden. Dit kwam met name omdat de uitrusting beter was ontwikkeld voor barre weersomstandigheden en omdat manoeuvreren praktisch niet aan de orde was door de statische aard van de oorlog. Er werd niet meer echt in formaties gevochten, dus onderbrekingen hiervan waren zonder al te grote gevolgen. De dreiging van de vijand was in deze periode de grootste bron van frictie. In de Tweede Wereldoorlog zette de trend door. De volledige opname van pantservoertuigen in de strijdkrachten en de vrijheid van opereren in de lagere regionen van de eenheden zorgden ervoor, dat moeilijk terrein beter overwonnen kon

Frictie op het slagveld

---

worden. Nog betere uitrustingen dan in de Eerste Wereldoorlog maakten de meeste weersomstandigheden dragelijk. Uitzonderingen zoals de extreme koude in Rusland of de hitte van Noord-Afrika daargelaten konden de troepen over het algemeen in de meeste omstandigheden goed opereren. In de Golfoorlog van 1990-1991 waren dergelijke zaken nog beter doorontwikkeld. Daar speelden de fysieke omstandigheden bijna helemaal geen rol van betekenis meer.

Het gebrek aan kennis zou van grote invloed kunnen zijn bij het voeren van de strijd, maar bij geen van de vijf veldslagen die ik heb geanalyseerd, was dit het geval. Bij de eerste drie slagen was de positie en/of de sterkte van de vijand min of meer bekend en bij de laatste twee leidde het gebrek aan deze informatie niet tot grote problemen. Er zijn legio voorbeelden van slagen waarbij gebrekkige informatie wel doorslaggevend is geweest, maar in de voor dit onderzoek geanalyseerde gevallen dus niet.

De inzet van de eigen troepen was gedurende de afgelopen tweehonderd jaar wel een enorme factor van frictie, zelfs in toenemende mate. Bij Talavera was de onervarenheid van de troepen al een factor die voor problemen zorgde, bij Khafji bleek het gebrek aan moraal doorslaggevend. Wellicht dat de toegenomen inzet van technologie de nadruk van frictie heeft gelegd op de inspanningen van de mens. Technologie heeft verschillende frictiebronnen gedeeltelijk overwonnen, maar de aanwezigheid van het menselijk brein bij de strijd zal altijd een bron van frictie kunnen vormen. Het vervangen van mensen door robots is geen oplossing, want ook deze robots moeten worden aangestuurd waar een menselijk brein voor nodig is, en waar het menselijk brein wordt ingezet, is er ruimte voor frictie. Ook op het hoogste niveau kan frictie ontstaan die van invloed is op de strijd op het slagveld. Er moet vermeld worden dat de strijdende partijen bij Khafji niet bepaald gelijkwaardig waren en dat dit zijn invloed heeft gehad op de impact van de inzet van de troepen, zeker aan Iraakse zijde. Dit kan enigszins een vertekend beeld geven, aangezien er niets valt op te merken aan de inzet van de Amerikanen. Een verschil in militaire cultuur ligt hieraan ten grondslag. Vanuit wetenschappelijk oogpunt moeten we echter constateren dat het moraal, of liever het gebrek daaraan, bij de Irakezen van grotere doorslag

Fricctie op het slagveld

---

is geweest dan de dreiging die er van de Amerikanen uitging. Er kan verondersteld worden dat beiden hand in hand gaan, maar het staat vast dat, als er een betere moraal is, de dreiging en het optreden van de vijand als minder dreigend wordt ervaren.

De grootste bron van frictie is over het algemeen toch de dreiging en het optreden van de vijand. Dat was in mindere mate het geval in 1809. De oorzaak hiervan ligt in de grote mate van discipline, de soldaten vochten in formatie en gingen meestal koste wat koste door, en de - aanvankelijk gebrekkige - vuurkracht die gedurende de negentiende eeuw een enorme vlucht nam. We zien dan ook dat in 1871 de vuurkracht bij de Slag bij Wörth zo overweldigend was dat het bijna onmogelijk werd om te manoeuvreren. Pas na hevige artilleriebombardementen waren de Pruisen in staat om de Franse posities effectief aan te vallen. In 1915 waren de dreiging en het optreden van de vijand helemaal van doorslaggevende betekenis. De combinatie van machinegeweervuur en prikkeldraad maakte het bijkans onmogelijk om de vijandelijke linies überhaupt te naderen. Het gevolg was, dat het hele Westelijk front verzandde in een statische strijd, waarbij in vier jaar tijd amper vooruitgang werd geboekt. In de Tweede Wereldoorlog en aan het einde van de twintigste eeuw nam de invloed iets af als gevolg van de mobielere manier van oorlogvoeren. Er waren meer alternatieven beschikbaar voor een plan dat gedwarsboemd werd door de dreiging van de vijand. Maar niettemin zijn de dreiging en het optreden van de vijand altijd aanwezige en grote bronnen van frictie. Oorlog wordt immers gevoed door dreiging en gevaar.

Concluderend kunnen we stellen dat de frictiepunten zoals Carl von Clausewitz deze noemt in zijn boek *On War* in ieder geval alle vier in de tweehonderd jaar na het verschijnen van het boek nog aanwezig waren op het slagveld. De invloed van de fysieke omstandigheden nam sterk af, de inzet van de eigen troepen werd steeds belangrijker en de dreiging en het gevaar van de vijand werden in de loop van de tijd doorslaggevend. Het gebrek aan kennis was bij alle vijf de slagen aanwezig maar lijkt niet onderhevig te zijn geweest aan de ontwikkelingen die de oorlogvoering doormaakte in de tweehonderd jaar die onderzocht zijn. Er is in ieder geval geen verandering opgetreden in de impact, die het gebrek aan kennis had op het verloop van de strijd. Voor de komende tweehonderd

Frictie op het slagveld

---

jaar zullen de vier frictiepunten van Clausewitz ook allen hun opgeld blijven doen. De mate waarin zij dat doen zal variëren maar ze zullen alle vier altijd aanwezig blijven. Hoe oorlogvoering ook mag veranderen, de strijd blijft plaatsvinden in een ruimte waar fysieke omstandigheden hun invloed zullen hebben; waar de strijdende partijen nooit alles van elkaar kunnen weten; waar de inzet van de troepen en de commandanten bepalend zullen zijn voor de resultaten die worden geboekt; waar het gevaar van de vijand altijd dreigt.

Epiloog

Mijn onderzoek stopt in 1991. De reden daarvoor is dat, zoals aangegeven in de inleiding, voor dit vergelijkende onderzoek ook vergelijkbaar materiaal gebruikt moet worden wil het eindresultaat wetenschappelijk te verantwoorden zijn. Sinds 1991 zijn de manier waarop oorlog wordt gevoerd en de partijen die daar bij betrokken zijn van karakter veranderd. Veldslagen tussen legers van naties, waarbij een grote hoeveelheid landeenheden betrokken is, zijn een uitzondering geworden. Zoals ik al eerder aangaf is de rol van het luchtwapen zo groot geworden dat de inzet van landeenheden soms overbodig is. Tijdens de Oorlog in Kosovo (1998-1999) bijvoorbeeld, is er door de NAVO geen gebruikgemaakt van grondtroepen om de Servische president Slobodan Milosevic ertoe te dwingen om zijn offensief te staken. Luchtaanvallen waren voldoende om dit doel te bereiken.¹⁵³

Het concept van oorlog is veranderd en de gevechten veranderen mee. Oorlogen tussen staten die hun hele, of een groot deel, van hun economie en bevolking inzetten om de vijand te verslaan komen niet meer voor. De oorlogen die de afgelopen jaren zijn uitgevochten waren allemaal conflicten tussen staten en niet-statelijke actoren of burgers onderling.¹⁵⁴ Staten vechten tegen stateloze terroristische organisaties waarvan de leden zich tussen de gewone burgers begeven. Zoals de Britse generaal Rupert Smith het in zijn boek *The Utility of Force* verwoordt: "We fight amongst the people, not on the battlefield". Met deze uitspraak geeft hij precies aan waarom veldslagen niet meer bestaan. Het strijdtoneel heeft zich verplaatst naar verstedelijkte gebieden en daar is geen plek voor tanks of ander grof geschut.¹⁵⁵ De wapens die in de strijd worden gebruikt lijken nog wel op de wapens van vroeger, maar ze zijn niet meer hetzelfde. Het bereik en de vuurkracht zijn dusdanig toegenomen dat een gevecht op korte afstand niet meer nodig is om de strijd te beslechten. Mede als gevolg hiervan zijn veldslagen, zoals een veldslag over het

---

¹⁵³ Smith, *The Utility of Force*, 325.

¹⁵⁴ Howard, *War in European History*, 143.

¹⁵⁵ Smith, *The Utility of Force*, 271.

Frictie op het slagveld

---

algemeen wordt voorgesteld, overbodig geworden en houden ze op te bestaan.¹⁵⁶

Daarom stopt mijn onderzoek in 1991. Sindsdien is het karakter van oorlog en dat van gevechten dusdanig veranderd, dat we afscheid hebben genomen van het begrip “veldslag” zoals dit begrip in het algemeen wordt verondersteld te zijn: een gevecht tussen legers van staten op een veld.

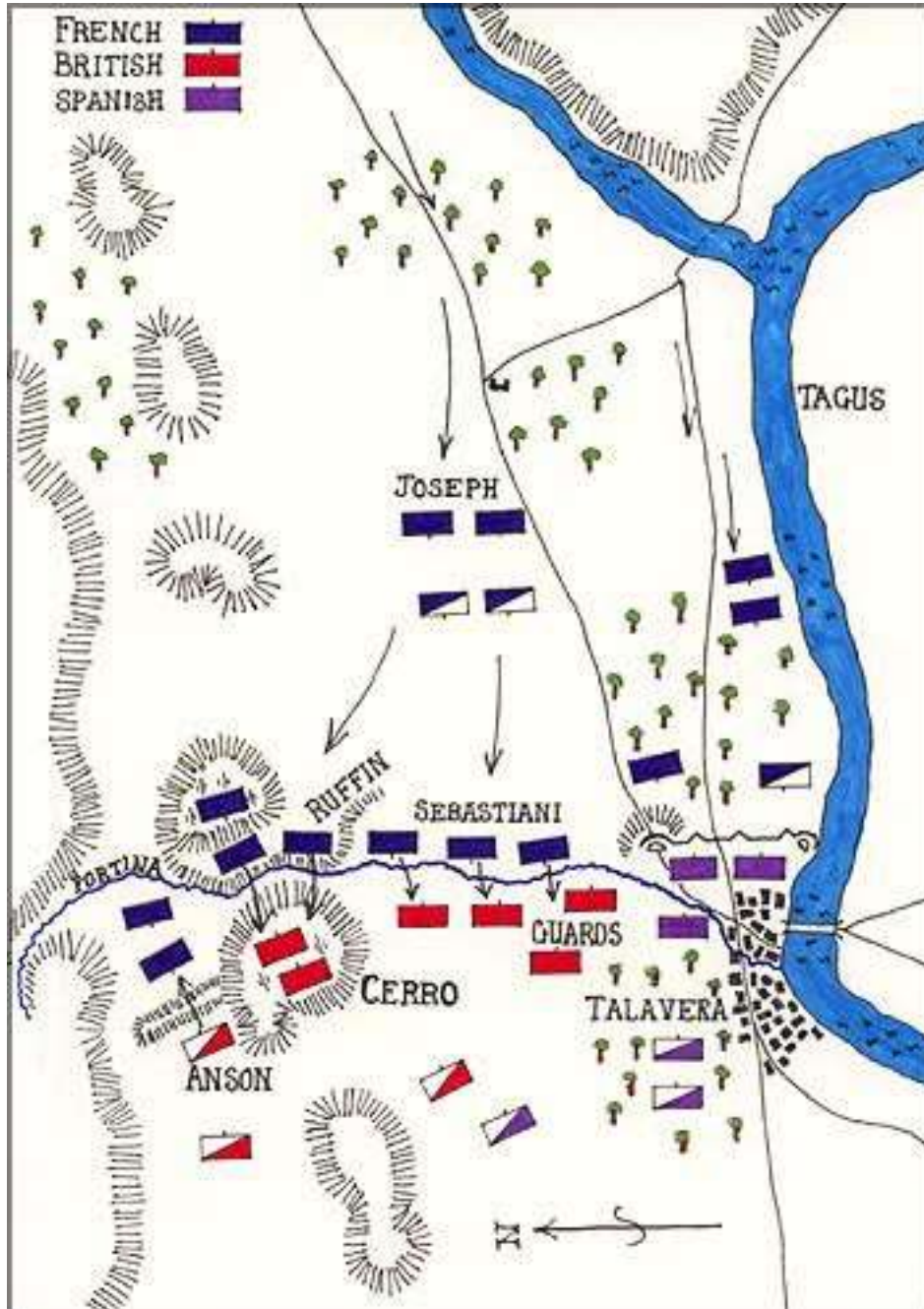
¹⁵⁶ Smith, *The Utility of Force*, 79.

Fricie op het slagveld

APPENDIX: Kaarten

De Slag bij Talavera

Bron: <http://www.britishbattles.com/peninsula/images/map-talavera-1.jpg>

Frictie op het slagveld

De Slag bij Wörth

Bron:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/ee/Karte_zur_Schlacht_bei_W%C3%B6rth_%2806.08.1870%29.jpg/240px-Karte_zur_Schlacht_bei_W%C3%B6rth_%2806.08.1870%29.jpg

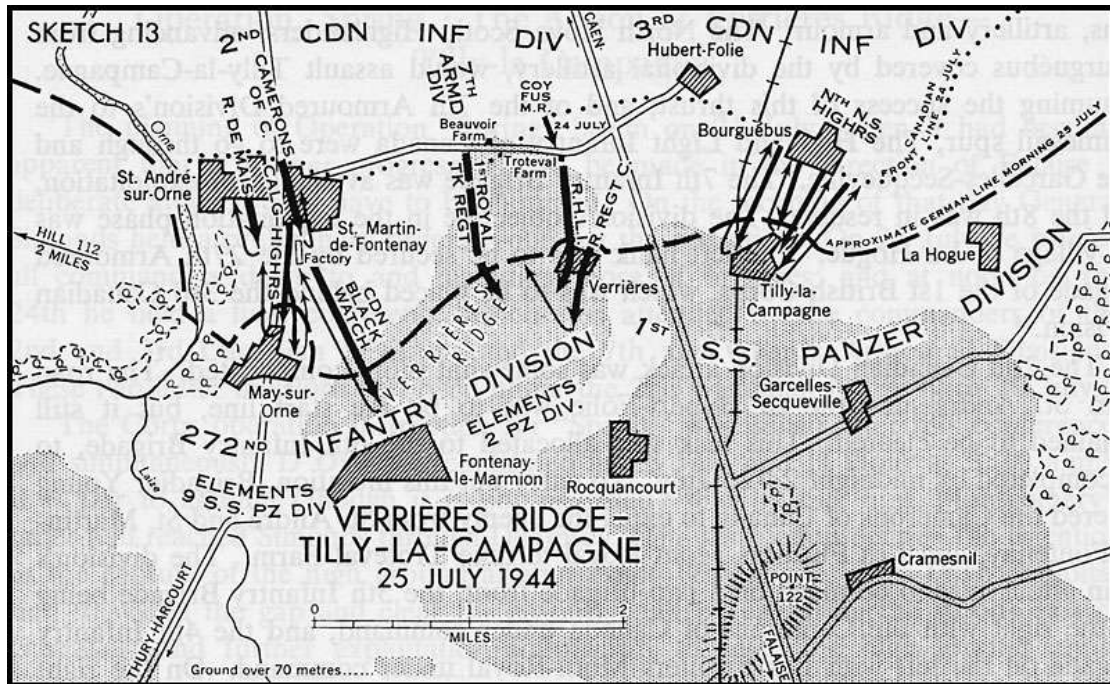
Op het kaartje zien we links de Franse troepen (donker) en rechts de Pruisische (licht).

Frictie op het slagveld

De Slag bij Verrières Ridge

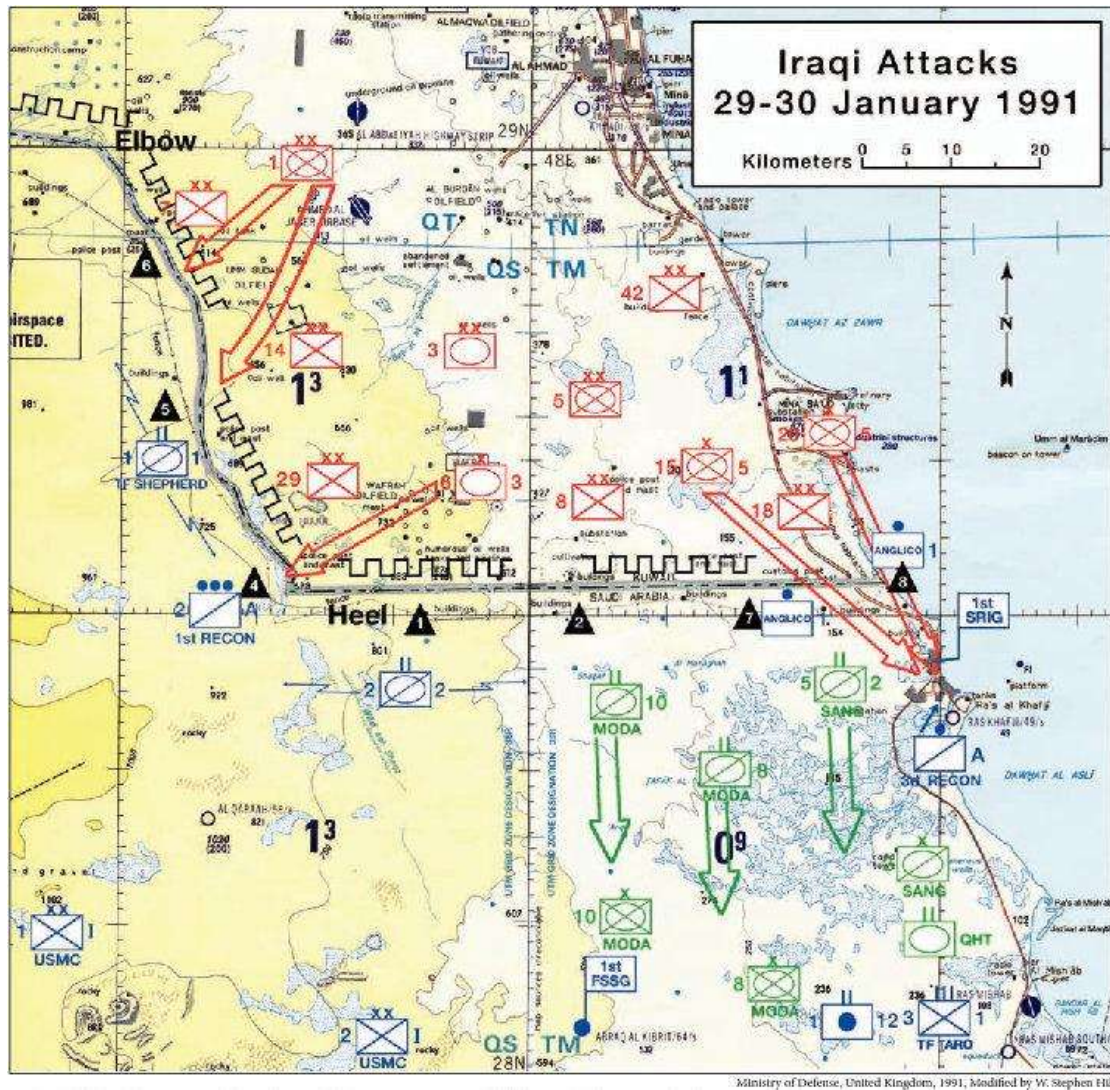

Bron: <http://www.ibiblio.org/hyperwar/UN/Canada/CA/Victory/sk/Victory-13.jpg>

Friccie op het slagveld

De Slag bij al-Khafji

Bron:
http://www.epubbud.com/uploads/6/7/676531/images/US_Marines_in_Battle_Al_Khafji_pdf/page17.jpg
pg

Literatuurlijst

- Baynes, John, *Morale, A Study of Men and Courage. The Second Scottish Rifles at the Battle of Neuve Chapelle 1915*, (New York 1967)
- Bridger, Geoff, *Battleground Europe: The Battle of Neuve Chapelle*, (Barnsley 2000)
- Cimbala, Stephen J., *Clausewitz and Chaos: Friction in War and Military Policy*, (Westport 2001)
- Clausewitz, Carl von, *On War*, (Everyman's Library, New York 1993)
- Copp, Terry, *The Brigade: The Fifth Canadian Infantry Brigade in World War II*, (Mechanicsburg 2007)
- Copp, Terry, *Fields of Fire: The Canadians in Normandy*, (Toronto 2003)
- English, John A., *The Canadian Army and the Normandy Campaign*, (Westport 1999)
- Esdaile, Charles, *The Peninsular War: A New History*, (New York 2003)
- Field, Andrew W., *Talavera: Wellington's First Victory in Spain*, (Barnsley 2006)
- Gilbert, Martin, *First World War*, (Londen 1995)
- Henderson, G. F. R., *The Battle of Wörth, August 6th, 1870* (Charleston 2010)
- Howard, Michael, *War in European History*, (Oxford 2001)
- Houlahan, Thomas, *Gulf War: The Complete History*, (New London 1999)
- Johnson, J.H., *Stalemate! Great Trenchwarfare Battles*, (London 1999)
- Parker, Geoffrey, *The Cambridge Illustrated History of Warfare: The Triumph of the West*, (Cambridge 2005)
- Smith, Rupert, *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*, (New York 2008)
- Teitler, G. e.a., *Militaire Strategie* (Amsterdam 2002)
- Watts, Barry D., "Clausewitzian Friction and Future War" in *McNair Paper 68* (Washington D.C. 2004)
- Wawro, Geoffrey, *The Franco-Prussian War: The German Conquest of France in 1870-1871*, (Cambridge 2003)
- Westermeyer, Paul W., *U.S. Marines in Battle: Al-Khafji, 28 JANUARY – 1 FEBRUARY 1991*, (Washington D.C. 2008)